בס"ד

דרכי חינוך
בונים את דור העתיד

העלון לאברכי כולל, בני הישיבות ולכל לומדי התורה

האיחוד בחידוד

המאחד בקרבו חידודים ותשובות בהלכה ובאגדה

לע"נ ר' שמעון יהודה בן הגה"צ ר' אברהם יעקב (זיידל) עפשטיין זצוקלה"ה

פרשת ויגש - תשע"א

גליון קמ"ח שנה חמישית

דבר תורה

"וַיְשַׁלַּח אֶת אֶחָיו וַיֵּלְכוּ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אַל תִּרְגְּזוּ בַּדָּרֶךְ". בראשית מ"ה כ"ד.

בביאור דבריו אלו של יוסף, מביא רש"י ארבע ביאורים, אחד לפי פשוטו, שלא יריבו בדרך על דבר מכירתו על ידי מי נמכר וכו', ועוד שלשה ביאורים על דרך הדרש, "אל תתעסקו בדבר הלכה שלא תרגז עליכם הדרך. דבר אחר אל תפסיעו פסיעה גסה והכניסו חמה לעיר", א. שלא יתעסקו בדבר הלכה בדרך. ב. שלא יפסיעו פסיעה גסה. ג. שיכנסו לעיר בעוד שהחמה זורחת.

וצריך ביאור לשלשת הביאורים האחרונים, מה מצא יוסף מקום כאן להזהירם ב'הלכות הדרך', הרי הם כבר מלומדים בדרכים, ובודאי שגם קיבלו מיעקב אביהם את הלכות הדרך והנהגתו.

בפשטות מבארים, שזה ברור שכבר לימדם יעקב אביהם את הלכות הדרך, אך כעת, יש מקום לזרזם שוב בהלכות אלו, וזאת משום שהם יחשבו, שבשעה זו שבידם בשורה טובה ליעקב אביהם על יוסף שעודו חי והוא מלך במצרים, אין כל מקום לכללים והלכות אלו, אלא יש להזדרז בדרכם ככל שיוכלו למהר להגיע אליו לבשר לו את הבשורה הטובה, על כן הזהירם יוסף, שאף במצבם זה יש להם להקפיד על הלכות הדרך כפי שחינכם יעקב אביהם.

איברא, שעדיין יש מקום לבאר את דברי רש"י, מדוע טורח להביא כאן שלש ביאורים שונים, ובמיוחד שכל ביאור סותר את משנהו, דמה היה חסר בביאור הפסוק אילו רק היה מביא אחת מהדרשות, כדרכו במקומות רבים בפירושו, שאינו מביא את כל דרשות חז"ל על הפסוק.

עוד צריך לבאר, מדוע רש"י בפירושו חילק בין התירוץ הראשון לשני, שהוסיף תיבת 'ועוד', ולא חילק כן בין התירוץ השני לשלישי, שלכאורה הם ב' ענינים שונים, האחד, שלא יפסיעו פסיעה גסה, והשני, שיכנסו בעוד החמה זורחת. במיוחד שבתענית י' ב', מקור שלשת הביאורים הללו, הגמ' מזכירה אותם כג' ביאורים שונים.

הבאר יוסף מבאר את דברי רש"י ע"ד הדרש, שכל שלשת הביאורים שהביא, הם סביב ענין אחד, והוא, שיוסף אמר להם דברי כיבושים ומוסר אודות הדרך בה נהגו עמו, למען ילמדו ממנה לקח, ולא יוסיפו לעשות כן.

איתא במדרש (ולא מצאתי מקומו), שהאחים שהחליטו על דינו של יוסף, לא היה זה החלטה בעלמא במצב של כעס ופזיזות, אלא הושיבו ב"ד שדן במעשי יוסף ופסק שהוא רודף ויש להורגו, ואף דנו באיזה מיתה יש להורגו, שבתחילה חשבו להורגו על ידי שישליכוהו לכלבים שיהרגוהו, כדין המספר לשון הרע שתלמוד ערוך הוא (פסחים קי"ח א'), שראוי להשליכו לכלבים, וכן על עצם המכירה, שלמדו זאת מכנען שחטא ונמכר לעבד.

בשעת הפרידה אומר להם יוסף, אחי היקרים, שמא היתה איזה שהיא נקודה דקה באופן העמדת הבית דין שדן בדיני נפשות, אולי מעמד ב"ד חשוב כזה, שלא היה כמותו מבריאת העולם, היה ראוי שיערך בעיר במקום חשוב ולא בשדה, ויש מקום גם לעורר, שבראשו יעמוד אחד מזקני ישראל, יצחק אבינו או יעקב אבינו, אותם אלו שעוד קיבלו את תורתם ממעתיקי השמועה בישיבת שם ועבר, שמשם יצאה ההוראה בדורות אלו.

ולפי"ז מבוארים דברי יוסף שאמר להם 'אל תרגזו בדרך', וכפרש"י, שלא יפסיעו פסיעה גסה, וזאת ע"פ מה דאיתא בסנהדרין ז' ב', "דרש בר קפרא, מנא הא מילתא דאמרו רבנן הוו מתונין בדין [ופרש"י - רגילין בהמתנה, כדי לעיין בה יפה קודם שתחתכוהו], דכתיב (שמות כ' כ"ב), לא תעלה במעלת [ופרש"י - בחזקה ובמרוצה], וסמיך ליה (שם כ"א א') ואלה המשפטים", וכעין דרשה זו איתא במדרש (שמו"ר ל' ב') בשם ר' אבינא, "מה כתיב למעלה מן הענין, ולא תעלה במעלות על מזבחי, וכתיב ואלה המשפטים, וכי מה ענין זה אצל זה... אלא א"ר אבינא, כשם שהזהיר הקב"ה את הכהנים שלא יהו פוסעין פסיעות גסות על גבי המזבח, אלא יהו מהלכין עקב בצד גודל, כך הזהיר הקב"ה את הדיינין שלא יפסיעו פסיעות גסות בדין", וע"ד דרש אפשר לבאר ענין פסיעה גסה בדין, ע"פ מה דאיתא בברכות מ"ג ב', "דאמר מר, פסיעה גסה נוטלת אחד מחמש מאות ממאור עיניו של אדם", כך גם דיין הפוסע בפסיעה גסה בדין, ניטל ממאור עיניו, ושוב הדין אינו ברור ומחוור, ומגיע לטעות חלילה.

נמצא שיוסף אמר להם ג' ענינים בזהירות בדין, הראשון, שלא יתעסקו בדבר הלכה בדרך, ואפילו אם נראה להם הכרעת ההלכה ברורה, אלא ידונו רק במקום חשוב ובעיר, במנוחה וביישוב הדעת, או עד שיתייעצו עם אחד מזקני ישראל. השני, שלא יפסיעו פסיעה גסה בדין, שלא יגיעו לידי טעות, ואם כן, ינצלו גם מהדבר השלישי, שיכנסו בעוד שהחמה זורחת, שהדין יהיה ברור ומחוור להם כיום, כשעה שהחמה עדיין בזריחתה, ולא ידונו כאשר חלק ממאור עיניהם נלקח, שהוא כעת השקיעה, שהאור והחושך משמשים בעירבוביה.

נמצא, שמלבד מה שכל שלשת הענינים הללו הם בסוגיא אחת של זהירות הדיינים בדין, שני הענינים האחרונים נחשבים כאחד, לכך לא חילק רש"י ביניהם כפי שחילק בין התירוץ הראשון לשנים שאחריו.

© כל הזכויות שמורות ל"איחוד בחידוד" לרבנים ומדענים - מודיעין עילית - ארץ ישראל

כתב חידה

יחד נולדתי וכן ילדתי,
ונכדתי כמותי לבן אחותי.

למחצית חיי נישאתי,
ולאבי ובני לא הגעתי.

מתנה כדוגמתי באהבה קיבלתי,
ולסמל ודוגמא לאחר הייתי.

מי אני?

רמז: דמות הקשורה לפרשה

תזכורת: הקשר בין הדמות לפרשה הוא בהזכרתה או ברמיזתה בפרשה או בפרש"י

מעשה רב

עם סיומם של ימי החנוכה, ישבו ר' ראובן ור' שמעון ללמוד יחדיו הלכות תענית, כדי שיהיו בקיאים בענינו של יום.

תוך כדי הלימוד נתעורר ויכוח ביניהם, אודות אדם החפץ להסתפר לכבוד שבת, כאשר חל עשרה בטבת בער"ש (כבשנה זו), מה יעשה, האם עדיף להקדים ולהסתפר ביום ה' לכבוד שבת, בכדי להמנע מתספורת בעשרה בטבת (עי' ב"ח או"ח סי' תק"נ בשם המרדכי), או דהגם שתענית זו חמורה שאפילו בער"ש יש להתענות עד הלילה, מ"מ בכל הנוגע לשאר דיני ער"ש, לא נשתנית ער"ש זו משאר ימי ער"ש.

ר' ראובן טען עוד, דכיון שיום התענית ניתן לתשובה, ממילא כל כמה שיכול לפנות מהיום הזה לקודם לכן, ובפרט תספורת שהוא לשמחה, ועל כן עדיף להקדים.

מאידך טען ר' שמעון, דמצינו בתענית י"ב ב', דמתירין פתיחת חנויות בתענית ציבור ביום חמישי מפני כבוד שבת, וכ"ש שאין חשש בהסתפרות בערב שבת לכבוד שב"ק.

השאלה היא, הצדק עם מי ?

לחכימא ברמיזא

בשבת (קי"ז ב') מבואר, דיש חיוב אכילת ג' סעודות בשבת.

לפי"ז יש צורך ליישב עובדא באדם גדול מסוים.

התדע מיהו ?

[ואם תדע מי הקפיד על יציאת התלמידים באמצע שיעורו, תגלה מיהו].

מבין חידות

באיזה דין מדיני תענית, החל אחת לכמה שנים, כתבו הפוסקים דיש לנהוג שלא כמו בזמן המקדש.

מענייא דסדרא

"שכיב מרע שאמר נכסי לבני, בלשון רבים, ולא היה לו אלא בן אחד ובנות, הכל לבן לבדו" (שו"ע חו"מ סי' רמ"ז ס"ג).

היכן נרמז דין זה בפרשתינו.

משיב דבר

אין להכריע בשום פנים ואופן על פי הכתוב כאן הלכה למעשה

תשובות לשאלות שהתפרסמו בליון צה בשבוע פרשת וישב

תשובה ל"מעשה רב"

בתשובה לשאלה, במי שמדליק בכל יום בפתח ביתו, ובעש"ק רוצה להדליק בחלון, משום שיש לו מנורה מכסף וחושש מגנבים, האם עדיף שידליק בכוסיות פשוטות ללא מנורה בפתח ביתו כבכל יום, או שידליק במנורת כסף בחלון הפונה לרה"ר.

הנה אם שיש לברר בזה, הוא, מהו דרגת חיוב ההדלקה בפתח הבית לעומת חלון, וכן מהו ענין הדלקת נר במנורה מכסף, אם נוכל כלל לחשוב עדיפות מה בהדלקת הנר במנורה של כסף לעומת עיקר דין מקום הדלקת המנורות.

א] איתא בשבת ס"א ב', "ת"ר, נר חנוכה, מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ. אם היה דר בעליה, מניחה בחלון הסמוכה לרה"ר. ובשעת הסכנה מניחה על שולחנו ודי".

ובפשטות, כל זה הוא מעיקר התקנה, דהיינו, שתיקנו למי שיש לו חצר, שידליק בפתח הפונה לרה"ר, ויוצה, ועוד תיקנו, שמי שאין לו חצר, שידליק בחלון, ועוד תיקנו תקנה מיוחדת לשעת הסכנה, דמניחה על שולחנו ודיו.

והנה רש"י פירש, "מבחוץ, משום פרסומי ניסא", ולכאו' לפי"ז, אם בחלון רואים הרבים, מתקיימת גם תקנה זו, ומאיחך גיסא, לשון רש"י להלן, "ואם היה דר בעליה, שאין לו מקום בחצירו להניחה שם", משמע שאם יש לו מקום בחצירו, לא יניחנה בעליה, גם אם יש שם יותר אנשים שרואים, והיינו,דמי שיש לו פתח לחצר, גם אם נימא בדביעבד יוצא יד"ח כשמדליק בחלון, מ"מ ודאי תחילת דינו ועיקר חיובו להדליק בפתח.

וע"ע להלן שם ס"ב א', "אמר רבה, נר חנוכה, מצוה להניחה בטפח הסמוכה לפתח, והיכא מנח ליה, רב אחא בריה דרבא אמר ממין, רב שמואל מדיפתי אמר משמאל, והלכתא משמאל, כדי שתהא נ"ח משמאל ומזוזה מימין".

ומבואר, דמלבד עצם התקנה להניח בפתח ביתו, יש עוד תקנה, להניחה בטפח הסמוך לפתח, והלכה נוספת נאמרה, שיניחה משמאל, כדי שתהא נ"ח משמאל ומזוזה מימין.

נמצא לפי"ז, שהמניחה בחלונו במקום בפתחו, מלבד משמפיסד את עיקר התקנה, גם מפסיד את ההלכה שתהא נ"ח משמאל ומזוזה מימין, והוא הענין שיהיה מוקף במצוותיו.

ב] והנה ענין הדלקה במנורה מכסף, מצינו בסדר היום, שכתב, "ומי שידו משגת עשוה על כסף", וכן הנרות יעשה יפה", ובבאה"ט סוס"י תרע"ג מביאו, וגם מוסיף שהמהרש"ל בירך שהחיינו ביום השני כשידליק במנורה של כסף [ומשמע שביום א' הדליק במנורה פשוטה, וצ"ע].

ובפשטות, כל ענינו מצד הידור מצוה, שמצינו ענין של נוי, לא רק בגוף המצוה, אלא אף במכשירי המצוה, וכסוכה ס"ו ב', שהיו אוגדין ולוביהן בגמוניות של זהב, ונוי מצוה ילפינן מקרא דזה קלי ואנוהו, ועל כן, אם נחשוב את המנורה כהנר עצמו, ואפילו אם כתשמיש להנר, מ"מ מכלל חביבות המצוה הוא, וכמ"ש לענין כל המצוות במסיכת ישרים פי"ט, ובפרט במצות ד"ח, שכתב הרמב"ם בס"ד במנחנה הי"ב, "מצות נר חנוכה, מצוה חביבה היא עד מאוד", ומבאר בפרי הלוי עה"ת, דמצות חנוכה עיקרה להידור נקבעה, ע"ש.

ג] וגם אילו יהיבנא להדלקה במנורת כסף איזהו תורת חביבי, מ"מ הא לא נזכר בגמ', לעומת הדלקה על פתח ביתו שנמצא מפורש בגמ', וחילוק זה לענין הלכות חנוכה כבר כתב כן בעל החיי אדם בנשמת אדם כלל קנ"ד אות ד' (והו"ד במ"ב סי' תרע"א סק"י), בתשובת שאלה, כתב, "שאלה, עני שאין ידו משגת לקנות שמן זית, והלהיות המן המהדרין כי הוא ביוקר גדול, איזה עדיף, להדליק נר אחד של שמן זית בלילה, או להדליק בנר של שעוה, ולהוסיף בכל לילה".

ואחרי שנו"נ בזה, כותב, "ואמנם נ"ל, דהא דאיתא בש"ע שמן זית מן המובחר, אינו דאינו דגמ', דבגמ' לא אמרו אלא שמן זית יפה לנר, ומשום דצילא נהורא, ולא אמרו משום שנעשה בו נס, אלא הכלבו כתב זאת מסברא דנפשיה, וא"כ, כיון דעכ"פ דין זה המהדרין מן המהדרין נזכר בגמ', ושמן זית לא נזכר בגמ' כלל, וגם הרי"ף והרמב"ם לא הביאו זה[8], וא"כ עדיף להדליק בשעוה, ולהיות המהדרין מן המהדרין[9].

ויש להסתפק מה כוונתו במה שכתב 'לא נזכר בגמ' כלל', האם משום שלמד דסוגיא דדף כ"ג א' קאי אשבת אלא אע"ח, וכדעת הרמב"ם, או דכוונתו דלא נזכר כלל בדין חיוב ההדלקה.

ובפשטות נראה כוונתו, דהגם דבשבת שם כ"ג א' איתא, "אריב"ל, כל השמנים כולן יפין לנר, ושמן זית מן המובחר", מ"מ לא נכתב לענין דינא דחנוכה, ומדוקדק בן בלשונו, שכשמצטט מהגמ' בדף כ"ג, כותב, "דגמ' לא אמרו אלא שמן זית יפה לנר", דהיינו שמה שאמרו בגמ' 'מן המובחר', הוא רק מדין יפה לנר, לא משום דהוא מן המובחר לחנוכה, וא"כ אינו ענין למהדרין האמור בגמ' בדף כ"א ע"ב, דשם מיירי מהלכות ההדלקה, וקאמר הש"ס שם, "ת"ר מצות נר חנוכה נר איש וביתו, ומהמהדרין נר לכל אחד ואחד, ומהמהדרין מן המהדרין ב"ש אומרים וכו' ובה"א אומרים מדליק אחת, מכאן ואילך מוסיף והולך", ולא הזכירו שמן זית.

ומעתה י"ל כ"ש לנידו"ד, דהדין דצריך להדליק בפתח ביתו נזכר בגמ' לחדיא[10], ואילו להדליק במנורה מכסף לא נזכר כלל, והוא רק מדין הידור מצוה[11].

ד] וע"כ לגבי נידו"ד נראה פשוט, דעדיף שידליק בכוסיות או במנורה פשוטה ממתכת וכדו', בפתח ביתו כעיקר דינא דגמ', משידליק במנורת הכסף בחלון, שהוא שינוי מעיקר הדין, גם אם בדיעבד יצא ידי"ח. ומה גם שעיקר החשש שמא יגנב, צ"ע אם סגי בטענה כזו לשנות מקום הדלקה, דבגמ' נזכר שעת הסכנה[12] וא"כ גם אירע שאין לו שום מנורה להעמיד בה נרות, רק מנורת כסף יקרה, מוטל עליו להדליק בה, ולשומרה[13] כל משך זמן ההדלקה.

וגם אם מצטער בזה, לכאורה אין זה מתיר למנוע ההלכה כתיקונה, אלא שיש לעיין מדברי הרבינו ירוחם בנתיב ט' ח"א, שכתב, "ויש שנוהגין להדליקה מבפנים בלחה המסמן לחצר, משום דשכיחי גנים ונגנים, ועוד, שאין רגילין לקבוע מזוזה לפתח הפתוח לרה"ר, משום גנים שיטלו אותה[14]; ויש מזוזה לפתח הפתוח לחצר ויהיה מזוזה לימין ונר חנוכה לשמאל", הרי שלא אמר שצריך לישאר לשמור, ודוחק לומר דמיירי היכא דאי אפשר, אלא דמסתמא משום 'עגמת נפש' דיבר.

ואולם בנידו"ד י"ל דלא דמי, דאם יש חשש גדול שיגנבו, א"כ בזה שמדליק במנורת כסף הוא מזמין את ה'אונס גניבה', ויכול לפטור זאת ע"י שידליק במנורה פשוטה, משא"כ בנידון הרבינו ירוחם, שאם הנרות בעצמם גונבים, לכן אין ללמוד להקל בנידו"ד, אלא ידליק במנורה פשוטה בפתח ביתו, וע"ז יהיה מוקף במצוות, ויקויים בו מאחז"ל במס' סופרים פ"כ ה"ח, עה"פ בשיר השירים ז' ז', "מה יפית ומה נעמת, מה יפית במזוזה, ומה נעמת בנר חנוכה[15]".

תשובה ל"לחכימא ברמיזא"

בתשובה לשאלה, מיהו האדם גדול שיש צורך לישב עובדא דידיה עם מ"ש בברכות ל"ד א', "חברותא כלפי שמיא מי איכא", ופרש"י, "מנהג שנוהג אדם בחבירו ינהג אצל המקום, ולא יזהר בתפלתו?"

המדובר הוא בר' מתניה, כדאי' בירושלמי פ"ב דברכות סוף ה"ד, "א"ר מתניה, אנא מחזק טיבו לראשי, דכד הוה מטי מודים הוה כרע מגרמיה".

ועי' בתוס' בשבת ק"י ח ב', ובב"ק ס"ד ב', דזהו בכלל מאחז"ל בב"ב ש, דעיון תפלה הוא אחד מג' דברים שאין אדם ניצול מהם בכל יום, ולראיה מביאים תוס' "כדאמרי' בירושלמי מחזיקנא טיבו לרישא, דכי מטא למודים מנפשיה כרע".

והנה הגמ' בברכות הנ"ל מיירי מק"ש ומודים, דקאמר ליה ר"פ לאביי, "ודילמא מעיקרא לא כוון דעתיה", וע"ז השיב, דזה אי"א, ומשום ד"חברותא כלפי שמיא?", וא"כ צ"ע ליישב העובדא דירושלמי.

בשו"ת באר שבע סוס"י ס"ט, כתב, "ומ"ש ר' מתניה אנא מחזיק טיבו לראש כו', לא שאמר מודים בכריעת ראש בלא כוונה, אלא ה"ק, שכ"כ היה מתכוין תמיד בתפלתו עד שההרגל נעשה טבע, דכד הוה מטי למודים הוה כרע מגרמיה, אפילו אם לא היה מתכוין לכך, אבל הוא לא נמנע בעבור זה מלכוין, אלא תמיד היה מכוין, אע"פ שבלא כוונה נמי היה כרע מגרמיה מחמת הרגל, ואין זה דוחק בלשון.

ואפילו אם היה דוחק בלשון, מה שאינו כן לפי האמת, מ"מ אין להרחיקו בעבור זה, כיון שקיים שנזדמן לשון ונכון מצד עצמו, כי זה דרכה של תורה בתנאים ואמוראים והגאונים, והמפורסמות אי"צ ראיה".

והרמז: שנזדמן לו לשמוע ד"ת בעת שהלך לסחורה, כמ"ש בירושלמי פ"ז דיבמות ה"ו, "א"ר מתניא, סלקית לסחורה, ושמעית ר' יוחנן ור' שמעאל וכו', ואמרת יאות" [פירוש: כשעליתי לסחורה, שמעתי מהם שהיו דורשים, ואמרתי להם, יפה אתם אומרים. ועי' בקרבן העדה שמפרש 'לסחורה', לא למשמעות הרגילה, אלא למקום ששמו סחורה].

תשובה ל"מבין חידות"

בתשובה לשאלה, היכן מצינו שגם אדם גדול צריך לחוצייא עצמו מחשד 'אי קיום מדת חסידות'.

בשערי תשובה סי' תרע"ג סק"ב, מביא מדברי השבות יעקב, שהגם שכבתה אין זקוק לה, מ"מ יש לחוש מפני הרואים לכהפ"ח לענין שלא יסלק את השמן שנותר מצוה להניחה על פתח מבחוץ [דהיינו כל שיראו בני הר"ן], ואילו הא דאמרו דלכתחילה צריך להניח למטה מ"ט, יש כמה ראשונים דדחו זה מהלכה, עיין בב"י בן המאירי[16].

ע. בספר חשוקי חמד עמ"ס שבת עמ' קמ"ג, כותב לגבי אם להדליק נר 'אר צייט' על נר של הידור, מכיון שנר יא"צ הוי כעין מצוה, כמ"ש בביה"ל תקי"ד ד"ה נר, ונוקט דגמ' יעדיף ר"ח אפי' על ההידור משום פרסומי ניסא.

ולכאורה פלא שלא הביא מדברי הרח"א, שמבואר דמש"כ בגמ' עדיף ממה שלא נזכר בגמ'.

אמנם י"ל, דיש חילוק בין כשמדובר על דינים ששניהם מהל' חנוכה, דאז יש להעדיף מה שנזכר בגמ', משא"כ להעדיף על פני מצוה אחרת שתיבטל לגמרי, אולי לא אמרינן. אולם עיין במ"ב סי' תרע"ח סק"א ובשעה"צ שם אות ג', בלה לענין ב' מצות שונות אמרינן סברא זו.

10. ראע"פ שעל מאימא דריב"ל בדף כ"ג א', מייתי הגמ' "אמר אביי, מריש הוה מהדר מר אמשחא דשומשמי, אמר, האי משך נהורי טפי, כיון דשמע לה להא דריב"ל, מהדר אמשחא דזיתא, אמר, האי לא נהוריה טפי", הנה מלבד שלא מבואר להדיא דקאי אשמן זית [רק התוס' כתבו בן], עוד זאת דלא איתמר עלה לענין חיוב, ואדרבא, מתחילה הא נוהג רבה להדליק בשמן שומשמין (שיתכן שהיה יקר משמן זית, עי' ב"מ כ"א א'), ושאר אמוראים לא אשכחן בהו מאי עבדי, אע"פ שגם מהם לא נעלם מסתמא מימרא דריב"ל.

ובעין משפט בגמ' בשבת שם, ציין על מימרא דריב"ל, לדברי הרמב"ם הנ"ל, וכן הבין באו"ש שם, שכתב ע"ד הרמב"ם דמותר להדליק לכתחלה וכו', "ב"ב, דף כ"ג מימרא דריב"ל, כל השמנים יפין לנר ושמן זית מן המובחר".

אולם צ"ע לפי"ז, שהרי הרמב"ם לא העתיק מש"כ בגמ' 'שמן זית מן המובחר', ורק בהל' שבת, בפי"א, לגבי מש"כ להתיר בשאר כל השמנים לכתחילה וכו', ומקור לזה מבואר בפשוטו משום שלא נזכר בהדי שמנים האסורים, וכמ"ש שם בכס"מ כמקור להרמב"ם, "משנה ובריי"תא (כ"ד ב', כ"ו א' שנמנו שם שמנים האסורים, ולא מנו מת אלו, ויסוד מוסד הוא ד'אין לך אלא מה שאמרו חכמים אין מדלקין"].

ובס' מאורי המועדים (משעיורי הגרמ"ד סולובייצ'יק שליט"א), עמ' קצ"ח, כבר עמד ע"ז, שהרמב"ם לא הביא כלל דין זה המצוה בן המובחר בשמן זית, לא בהל' שבת ולא בהל' חנוכה, ובשו"ע רס"ד ו' הביא זה לענין שבת, ואילו בהל' חנוכה לא הזכירו כלל. רק הרמ"א כ' כן בס' תרע"ג ס"א, ועיינו המקור במנהג שכתבו המרדכי וכל בו, שהנס נעשה בשמן, וזה לא כתוב בגמ', ומוכיח מזה דהשו"ע ורמ"א, לומדים, דסוגיא זו מיירי בנר של שבת ולא של חנוכה, וכדעת רש"י, ושלא כתוס', ולא כמ"ש בבאה"ג שבשו"ע בנר של רס"ד, שמקורו בדעת תוס'.

11. וששתי בראותי שכבר קדמני בדמיון להה"א הנ"ל, בשו"ת אבני ישפה ח"א סי' קכ"ז, ע"ש.

12. בקונטרס 'בהלל והודאה' (מהרה"ג ר"א בוקווזל שליט"א, מרבני ב"ב ומח"ס חשובים), סי' ד', כותב, "לרוב הצבור יש מנורות יקרות של כסף, ואם ידליקו בחוץ יש חשש סביר שיגנבו, ואמנם עקרוניא כאשר יש חשש שמא יגנבו אז הנרות נחשב כמו שעת סכנה (וכמבואר בראשונים), מיהו פשוט שאין הדין כן כאשר רוצה להדליק במנורה של כסף, ויכול להדליק במנורה פשוטה, אבל עכ"פ גם מטעם זה מחפשים כח סמך לקבל לא להדליק בפתח ביתו".

13. אמנם בשאר מקום שאי אפשר לילולו משם, אין סברא שיצטרך לשמור, וכעי"ז מצינו ברמב"ם פי"ד מנזק"מ הי"ג, שמוטל על המדליק ד"ח בחוץ לשמור את נרו שלא יזיק, ובחלב בחסדי דוד על התוספתא פי' דב"ק הי"ג, דהוא סברא כשמדובר על משך זמן ההדלקה, אבל לא כשיצטרך לשמור נר ולילה.

14. ומה שכתב שהגויים נטלו המזוזות, כנראה רק להכעיס כן, דמה יש לגוי לעשות במזוזה, ואולם ראה זה מצאתי בשו"ת בתוס' אנשי שם עמ"ס כלים פי"ז משנה ט"ז, במ"ש שם, "וקנה של עני... ומקל שיש בו בית קבול מזוזה", ומביא אם דברי בעל הון עשיר, וכתב, "ולי נראה, שיש בו בית קבול מזוזה לגנוב אותה מעל הפתח למכור אותה לאחר, וסמך זה לענין, מפני שביזו ומצא כזה יותר מכל אחד, שבעוד למטה מ"ט, ואף שהפמ"ג מפקפק קצת בזה, מ"מ אין לדחות ד"ז, דענין שצריך היכר לבני הר"ן, יש מקור גדול בגמ', דאמרו עד דבליא ריגלא דתרמודאי, וגם במה שאמרו מצוה להניחה על פתח מבחוץ [דהיינו כדי שיראו בני הר"ן], ואילו הא דאמרו דלכתחילה צריך להניח למטה מ"ט, יש כמה ראשונים דדחו זה מהלכה, עיין בב"י בן המאירי[17].

תשובה ל"מענינא דסדרא"

בתשובה לשאלה, בתשובה לשאלה, איזו מצוה נרמזה בפרשתינו, שיש בה ענין לקיימה בתוך הסעודה, למרות שברבים מן המצוות, נעשית הסעודה לאחר קיום המצוה.

התשובה היא, מצוות פדיון הבן, אשר יש לה רמז במכירת יוסף בפרשתינו, דהנה איתא בירושלמי (שקלים פ"ב ה"ג), "רבי ברכיה רבי לוי בשם רשב"ל, לפי שמכרו בכורה של רחל בעשרים כסף, יהא כל אחד ואחד פודה את בנו בכורו בעשרים כסף. רבי פינחס בשם רבי לוי, לפי שמכרו בכורה של רחל בעשרים כסף ונפל לכל אחד ואחד מהן טבע (מטבע), לפיכך יהא כל אחד ואחד נותן שקלו טבע[1]. וכעי"ז נחלקו בפסיקתא (פ' כי תשא אות י'). ומבואר לפי"ז, שענין פדיון הבן וכן סכום הפדיון יש לו שורש במכירת יוסף.

ויעיון ג"כ לרבינו בחיי בפרשתינו (ל"ז כ"ח), שכתב, "בעשרים כסף. נצטוינו בתורה בפדיון הבן שיהיה חמש סלעים, הוא שכתוב (במדבר י"ח ט"ז), 'ופדויו מבן חדש תפדה בערכך כסף חמשת שקלים', והסלע ארבע דינרים, וא"כ חמשה סלעים ארבע פעמים, הם עשרים כסף, וזהו שתרגם אונקלוס, 'בעשרים כסף', ולא תרגם 'בעשרין סלעין דכסף', והא למדת למצות פדיון הבן שהוא חמשה סלעים, שהם עשרים כסף, לפי שבא לכפר על מכירת יוסף, בכורו של רחל שנתנה לו הבכורה, שנמכר בעשרים כסף".

וכן הזכיר רש"י בפרשת במדבר (ג' מ"ו), "ואת הבכורות הצריכן להפדות בהם, אלו השלשה ושבעים ומאתים העודפים בהם, יתרים על הלוים, מהם תקח חמשת שקלים לגלגלת, כך היתה מכירתו של יוסף עשרים כסף, שהיה בכורה של רחל".

והנה השבטים עשו מכירת יוסף מתוך הסעודה, וכפי הנאמר בפרשתינו ((שם כ"ה), "וישבו לאכל לחם ...והנה ארחת ישמעאלים", ועי' בראשית רבתי (פ' ויחי), "וישבו לאכל לחם, בתוך האכילה מכרוהו", ומצינו ג"כ במדרש תהלים (י' ג), "אמר הקב"ה לשבטים, אתם מכרתם אחיכם מתוך אכילה ושתיה, שנאמר וישבו לאכל לחם, והרי הוא נוטל את שלו מתוך אכילה ושתיה, שנאמר והמלך והמן ישבו לשתות", והביא זה ברבינו בחיי (לעיל כ"ה, בשינוי לשון קצת), "אמר הקב"ה אתם מכרתם אחיכם מתוך מאכל ומשתה, שנא' וישבו לאכל לחם, הרי בניכם נמכרים בשושן מתוך מאכל ומשתה, שנא' בשנת שלוש למלכו עשה משתה וגו', והמן בא ולוקח אתכם מתוך מאכל ומשתה, שנא' והמלך והמן ישבו לשתות...".

וע"פ זה יש לומר לכאורה, דמאחר וענין דפדיון הבן יש לו שורש במכירת יוסף, והמכירה היתה מתוך הסעודה, א"כ הוא הדין והוא הטעם שיש מקום להמנהג לקיים פדיון הבן ג"כ מתוך הסעודה.

וכענין זה כתב בספר 'אמרי אמת' (להג"ר יחיאל מיכל גולדשלאג זצ"ל, אב"ד שפעסק, לקוטי מצוות אות י"ט, והובא בספר 'לקוטי פנחס' על הלכות פדיון הבן, להג"ר פנחס שווארץ זצ"ל, יר"ד ש"ה סעיף ד' סקנ"ז[2], "שאלני אחד מענין שנתפשט המנהג בפדיון הבן ליטול ד'יהום ולברך המוציא קודם הפדיון. ואמר, שמפי חבורה נזרקה השאלה הזאת במסיבת פדיון הבן, ואמרתי לו אז סמך למנהג זה וכו', ועתה נראה לפע"ד עוד מקור נפתח לעשות כן כמנהגו, מבדרשם ד"ל, אתם מכרתם בכורה של רחל מתוך מאכל ומשתה, שנא' וישבו לאכל לחם וגו', ויעברו אנשים מדינים וכו', לפיכך וכו', והמכירה היא בעשרים כסף, שכן הוא סכום פדיון הבן, חמשה סלעים עשרים כסף, כי הסלע ד' דינרין, עי' בס' רבינו בחיי ע' ושב, ולתיקון מכירת יוסף הוצרכנו לפדיון הבן לעשות כן אחרי המסיבה לאכול לחם". ועי' גם בש"ת דברי משה (להגר"מ הלברשטם זצ"ל, סי' פ"א אות ג'), שכיוון לדברים אלו, ועיי"ש עוד טעמים למנהגים המצויים בפדיון הבן.

וכיוצא בזה כבר מצינו להרוקח בפרשתינו (ב'שער הפוך", שכתב ליתן סמך מכאן, על מנהג אחר, והוא במה שנוהגים באכילת מצה בליל פסח להקדים אמירת ההגדה לאכילת המצה, וז"ל, "וישבו לאכל לחם, ישבו ואכלו ועסקו במכירתו של יוסף, לכן קודם אכילת לחם עוני, אומרים עבדים היינו לפרעה".

ונראה לראיה ביאור הדברים, דהיות ומכרו השבטים את יוסף לעבד, לכן מידה כנגד מידה נעשו בם כל השבטים עבדים, וכשם שיוסף נעשה עבד למצרים, כך השבטים נעשו עבדים לפרעה במצרים, ועוד יש בזה מידה כנגד מידה, דמה שעבד ליוסף לעבד היה מתוך אכילה, ולא היה זה אכילה בסתם, אלא אכילה של שמחה, וכמו שכתב הרוקח קודם לכן (בשער הפשט), "וישבו לאכל לחם, מחמת שמחה", וא"כ כנגד זה נענשו השבטים לאכול במצרים 'לחם עוני', שהוא להיפך מאכילה של שמחה.

ומעתה איי שפיר, דכיון שנענשו השבטים במידה כנגד מידה, הרי נתהפך להם הגלגל, שתחת שאכלו תחילה ומתוך המאכלה לשמחה מכרוהו ליוסף, ובמקום זה בא להם להיפך, שנעשו עבדים, ואח"כ היו אוכלים 'לחם עוני'[3], ולכן לזכר זה אנו אומרים תחילה 'עבדים היינו לפרעה במצרים', ואח"כ אוכלין הלחם עוני.

ואמנם כל האמור (לענין פדיון הבן), הוא לפום מדרשו, אבל לפי פשוטו בטעם שנהגו להתחיל הסעודה קודם, מצינו למה"ר מברונא (בתשו' קכ"א), שכתב, "נוהגים לעשות סעודה לפדיון הבן לפרסומי מילתא, ע"כ מה"ר מ בפ"ק דחולין[4]. א"כ נראה לי נכון שלא לפדותו אלא א"כ ישבו לאכול, דאי כבר פדאוהו ליכא שלקיחן לשקלין", הרי להדיא הל"ל דרשב"ל דענין מתצית השקל היה מסוגל לבטל מכירת המן, וזה א"ש עם דברי רשב"ל בתנחומא דענין מחצית השקל שרשו במכירת יוסף, שמכירה זו ג"כ גרמה למכירת המן.

17. ותשי"ת להה"ר. כהן שליט"א, שציין לנו שכ"כ בספר 'בית פינחס' (לקוטים אות ג"ד, להג"ר פינחס הלוי הורוויץ זצ"ל, בעמ"ח פתחא זטוא על הל' נדה).

18. ועי' להוסיף עוד, דבאמת גם לא שנענשו לעבדים, נתגלגל ג"כ בדרך של מידה כנגד מידה, שהיה זה ע"י שנחסר הלחם מביתם, שנעשה רעב בארץ, כנגד מה שמכרוהו מתוך שובע נפשם, ולכן הוזקקו לירד אחרוי למצרים, ודוקא שם היה לחם, וגם מה שהיה שם לחם, היה בזכותו של יוסף.

ואמנם מאידך איתא בב"ר בפרשתינו (פ"ד י"ז), "וישבו לאכל לחם, א"ר אחוה בה שזיעה, עבירתן של שבטים זכורה היא לעולם, תקוה היא לעולם, וישבו לאכול לחם, מאכיל לחם לכל באי העולם".

ובדברי הרבה הנ"ל, דאפילו מה שחטאו השבטים במכירתו של יוסף, כיון שצדיקים היו, גם ממכשלה שלהם יוצא דבר טוב, שמתוך שמכרוהו למצרים, נתגלגל הדבר שלכלכל יוסף לכל באי העולם, וסוף דבר שזה היה גם להשבטים עצמם לנס, שלכלכו נפשם בימי הרעב.

וכ"ה בפסיקתא הנ"ל, "א"ר יהודה הלוי בי רבי אלעזר, הסיבה אחת שישבו השבטים ונטלו עצה על יוסף למוכרו, זיכה את כל העולם כולו, שנמכר למצרים, וכלכל את כל העולם בשני הרעב, וישבו לאכל לחם, להאכיל לחם לכל העולם, ואם עבירתם שלהם גרמה לכל העולם שיחיו, זכותם על אחת כמה וכמה".

וכעי"ז במדרש ילמדנו (בפרשתינו, ילקוט ת"ת, בראשית אות קנ"ח), "וישבו לאכל לחם. א"ר יהודה, ישיבה אחת שישבו השבטים בעצה למכור את יוסף, כלכלה את העולם שלש שנים בשני רעבון. אם עבירתם כלכלה והעמידה את העולם, זכותיהן על אחת כמה וכמה".

19. והובא בתרומ"ד סי' רכ"ח בשם ספר 'הפרנס'.

20. ולכאו' לדעת המחבר (שם) ודעימיה, דסעודות דחנוכה אינם של מצוה אלא של רשות, אע"כ לא שייך ענין תוספת להיכר, שהרי אין כלל ענין בסעודת חנוכה, ואם אומרים שירות ותשבחות, דמצד זה חשיב ודאי כסעודת מצוה, וכמש"כ הרמ"א (שם), "ונוהגין לומר זמירות ושבחות בסעודות שמרבים בהם, ואז הוי סעודת מצוה", אע"כ בלא"ה, הרי בעצם אמירת השירות ותשבחות הוי היכר שהוא סעודת חנוכה, ואע"כ לתבשיל.

וזה יתכן גם להנוהגים כהרמ"א שסעודת חנוכה היא סעודת מצוה מצד עצמה, שאם אומרים בה שירות ותשבחות, שזה מצוות היום, לכן כבר ניכר ענין הסעודה ע"י זה, ושוב אין צרך להיכר שע"י תבשיל נוסף, משא"כ בסעודת ר"ח (דאפשר דאף אם מרבה בשירות ותשבחות בסעודת ר"ח, מ"מ כיון שאין בה מצוות היום, אין ניכר ע"י שממתין על הפתח עד שיוציאו לו פרוסת פת, הוא גונב המזוזה, ונותנה בתוך מקל זה החלול, כדי שכשיחזור הבעה"ב ויראה שאין מזוזה בפתח וחשדהו ויחפש אחריו, לא ימצא אותה, כי לא יתן לב שיהיה בית קבול באותו מקל. ובזה יתראה נקו אע"פ שהוא רשע". וא"כ יתכן שם הגוים נתכוונו למכור זה, דהא יש דין לקנות מהם עד דמיהן, כדאי' בשו"ע או"ח סי' ל"ט ס"ו, אבל יותר מסתבר שעשו לן לשנאת הדת שלהם.

15. "ל מדרדש שה"ש ז' ז' דשם אי' עה"פ הנ"ל, "מה יפית בק"ש, ומה נעמת במזוזה". ואולי המס' סופרים רומז בזה, למנהג שלהם להנעים בזמירות בעת הדלקת נ"ח, כמ"ש בס' נוהג כצאן יוסף.

16. מבואר שלדעת רשב"ל בירושלמי הוא מכוון כנגד פדיון הבן, ולדעת רבי לוי שם, הוא כנגד מחצית השקל.

איברא דבתנחומא (פ' כי תשא, סי' י'), איתא, "רשב"ל אמר, לפי שמכרו בכורה של רחל בעשרים כסף ונטל כל אחד ואחד מטבע לפיכך יתן כל אחד ואחד מטבע", הרי מבואר שלדעת רשב"ל הוא כנגד מחצית השקל, ולא כנגד פדיון הבן.

ואמנם לדעת הרמב"ם (המובא לעיל), דמה שנמכרנו לעבדים להמן, היה ג"כ משורש מכירת יוסף לעבד ע"י השבטים, וע"פ זה יש סמך לומר שהעיקר כגרסת התנחומא, דהנה מצינו ג"כ לרשב"ל גופיה במגילה (י"ג ע"ב), "אמר רשב"ל, גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם, שעתיד המן לשקול שקלים על ישראל, לפיכך הקדים שקליהן לשקלין", הרי להדיא הל"ל דרשב"ל דענין מחצית השקל היה מסוגל לבטל מכירת המן, וזה א"ש עם דברי רשב"ל בתנחומא דענין מחצית השקל שרשו במכירת יוסף, שמכירה זו ג"כ גרמה למכירת המן.

17. ותשי"ת להה"ר. כהן שליט"א, שציין לנו שכ"כ בספר 'בית פינחס' (לקוטים אות ג"ד, להג"ר פינחס הלוי הורוויץ זצ"ל, בעמ"ח פתחא זטוא על הל' נדה).

18. ועי' להוסיף עוד, דבאמת גם לא שנענשו לעבדים, נתגלגל ג"כ בדרך של מידה כנגד מידה, שהיה זה ע"י שנחסר הלחם מביתם, שנעשה רעב בארץ, כנגד מה שמכרוהו מתוך שובע נפשם, ולכן הוזקקו לירד אחרוי למצרים, ודוקא שם היה לחם, וגם מה שהיה שם לחם, היה בזכותו של יוסף.

ואמנם מאידך איתא בב"ר בפרשתינו (פ"ד י"ז), "וישבו לאכל לחם, א"ר אחוה בה זעיה, עבירתן של שבטים זכורה היא לעולם, תקוה היא לעולם, וישבו לאכול לחם, מאכיל לחם לכל באי העולם".

ובדברי הרבה הנ"ל, דאפילו מה שחטאו השבטים במכירתו של יוסף, כיון שצדיקים היו, גם ממכשלה שלהם יוצא דבר טוב, שמתוך שמכרוהו למצרים, נתגלגל הדבר שלכלכל יוסף לכל באי העולם, וסוף דבר שזה היה גם להשבטים עצמם לנס, שלכלכו נפשם בימי הרעב.

וכ"ה בפסיקתא הנ"ל, "א"ר יהודה הלוי בי רבי אלעזר, הסיבה אחת שישבו השבטים ונטלו עצה על יוסף למוכרו, זיכה את כל העולם כולו, שנמכר למצרים, וכלכל את כל העולם בשני הרעב, וישבו לאכל לחם, להאכיל לחם לכל העולם, ואם עבירתם שלהם גרמה לכל העולם שיחיו, זכותם על אחת כמה וכמה".

וכעי"ז במדרש ילמדנו (בפרשתינו, ילקוט ת"ת, בראשית אות קנ"ח), "וישבו לאכל לחם. א"ר יהודה, ישיבה אחת שישבו השבטים בעצה למכור את יוסף, כלכלה את העולם שלש שנים בשני רעבון. אם עבירתם כלכלה והעמידה את העולם, זכותיהן על אחת כמה וכמה".

19. והובא בתרומ"ד סי' רכ"ח בשם ספר 'הפרנס'.

20. ולכאו' לדעת המחבר (שם) ודעימיה, דסעודות דחנוכה אינם של מצוה אלא של רשות, אע"כ לא שייך ענין תוספת להיכר, שהרי אין כלל ענין בסעודת חנוכה, ואם אומרים שירות ותשבחות, דמצד זה חשיב ודאי כסעודת מצוה, וכמש"כ הרמ"א (שם), "ונוהגין לומר זמירות ושבחות בסעודות שמרבים בהם, ואז הוי סעודת מצוה", אע"כ בלא"ה, הרי בעצם אמירת השירות ותשבחות הוי היכר שהוא סעודת חנוכה, ואע"כ לתבשיל.

וזה יתכן גם להנוהגים כהרמ"א שסעודת חנוכה היא סעודת מצוה מצד עצמה, שאם אומרים בה שירות ותשבחות, שזה מצוות היום, לכן כבר ניכר ענין הסעודה ע"י זה, ושוב אין צרך להיכר שע"י תבשיל נוסף, משא"כ בסעודת ר"ח (דאפשר דאף אם מרבה בשירות ותשבחות בסעודת ר"ח, מ"מ כיון שאין בה מצוות היום, אין ניכר ע"י

תשובה ל"מעניינא דמועדא א"

בתשובה לשאלה, מתי בחנוכה לכאורה צריך להוסיף שני מאכלים מיוחדים לסעודה.

התשובה היא, בר"ח טבת, והוא ע"פ מש"כ המ"ב בהלכות הנ"ח (מ"ש סק"ב), "כתבו האחרונים, דהמקדקדים נוהגים כשחל ר"ח בחול, עושים מאכל אחד יותר מבכל הימים, לכבוד ר"ח, וכשחל בשבת, עושים מאכל אחד יותר ממה שנוהגים בכל השבתות, כדי שיהיה ניכר בכבוד של ר"ח".

ולפי"ז לכאורה י"ל, דגם בחנוכה כיון שיש קצת מצוה בסעודה בחול מחמת ימי החנוכה, וכמש"כ הרמ"א בסי' עת"ר (ס"ב), "וי"א שיש קצת מצוה ברבוי הסעודות, משום דבאותן הימים היה חנוכת המזבח", וא"כ צריך להוסיף תבשיל בסעודה בחול כדי שיהא ניכר שהיא סעודת מצוה של חנוכה, א"כ בר"ח טבת יצטרך עוד תבשיל נוסף מצד ר"ח ג"כ, מלבד התבשיל שהוסיף מחמת חנוכה.

וכעיון זה כתב להדיא בכף החיים (עת"ר סק"י), "העושה סעודה בכל יום של חנוכה, הרי זה משובח. וירבה בסעודת בשר של חנוכה

יותר משאר שבתות, וכל שכן אם חל גם ראש חודש ג"כ, וכן ירבה בראש חודש טבת, ושהוא בתוך שני חנוכה, בשביל פרסום הנס".

והיעיונו רבים, שכמו"כ העתיק הבן איש חי (בראשית, שנה א', סוף פ' וישב, סכ"ח), "ירבה בסעודת שבת של חנוכה יותר משאר שבתות, וכל שכן אם חל בו ראש חדש בא כן, וכן ירבה בראש חדש טבת שהוא בתוך ימי החנוכה, בשביל פרסום הנס".

הרי מבואר דבין בשבת של חנוכה יש ענין להרבות בסעודה, והיינו כדי שיהא ניכר שהוא ג"כ לחנוכה, (כ"ש בר"ח טבת שחל בשבת, שאז צריך להרבות ב' תבשילין, גם בשביל ר"ח, וגם בשביל חנוכה.

וכמו"כ משכח"ל בר"ח טבת שחל בחול, לפי מש"כ הפוסקים והרמ"א (שם), שנהגו לאכול גבינה בחנוכה, א"כ מלבד מה שמוסיף גבינה בסעודה לחנוכה, עוד צריך להוסיף תבשיל אחר לשם ר"ח[20].

תשובה ל"מעניינא דמועדא ב"

בתשובה לשאלה, באיזה מצוה ממצוות החנוכה, שייכות גם הנשים (מלבד הדלקת נרות).

התשובה היא, במצוות ההלל, דלכאורה שייכות בו גם הנשים, דהנה תנן בסוכה גבי מצוות הלל של יו"ט (פ"ח א'), "מי שהיה עבד או אשה או קטן מקרין אותו, ענוה אחריהן מה שהן אומרין", ופרש"י, "מקרין אותו. כל היו נוהגין, אחד הבא אל הלל ומוציא את הרבים, ואם היה עבד או אשה או קטן, הואיל וינו מחויב בדבר, אין מוציא את המחויב מידי חובתו, הלכך עונה אחריו כל מה שהוא אומר".

וכתבו שם התוס' (ד"ה מי שהיה), "משמע כאן, דאשה פטורה מהלל דסוכות, וכן דעצרת, וטעמא משום דמצוה שהזמן גרמא היא, אע"ג דבהלל דלילי פסחים משמע בפרק ערבי פסחים (ק"ח א'), דמחייבי בד' כוסות, ומסתמא לא תיקנו ד' כוסות אלא כדי לומר עליהם הלל והגדה, שאני הלל דפסח, דעל הנס בא, ואף הן היו באותו הנס, אבל בכל יום אין הלל על הנס אמור".

מבואר בדברי התוספות, דהגם דהלל הוא מ"ע שהז"ג, ולכן נשים פטורות בו בסוכות ובעצרת, אבל היכא שבא הלל על הנס, כגון בליל פסח, הרי שסתמא שגם הנשים חייבות בו.

ועל פי זה כתבו רבים מהאחרונים ז"ל, דה"ה לענין הלל בחנוכה, יש לדון שגם הנשים יהיו חייבות בו, דכשם שבהלל בליל פסח מתחייבות בו הנשים מתוך שם שחייבות בד' כוסות, שהד' כוסות באין על הנס, שגם הנשים בכללו, כמו"כ בחנוכה, מאחר שמצינו שחייבות בהדלקת הנר, מטעם זה שאף הם היו באותו הנס, וכדאי' בשבת (כ"ג א'), "אשה ודאי מדליקה, דאמר ריב"ל, נשים חייבות בנר חנוכה, שאף הן היו באותו הנס", א"כ ה"ה שיש לחייבם בהלל של חנוכה שגם הוא בא על הנס.

וכעיון זה כתב בפפישות בספר מנחת פתים (לרבי מאיר אריק זצ"ל, בהגהותיו לאו"ח סי' תרפ"ג), "ובהלל דחנוכה גם נשים חייבות, כיון דאף הן היו באותו הנס, וכן נראה מתוס' סוכה דף ל"ח ד"ה מי שהיה, ויעו"ש דבהלל דסוכות ועצרת אין נשים חייבין, יעו"ש". וכן במקור חיים (לבעל החוות יאיר זצ"ל, בהגהותיו לסי' תרמ"ד), "מכל הללין נשים פטורות, לבד מלילי פסח וחנוכה", וכ"כ בספר 'תורת רפאל' (להר"ר רפאל שפירא זצ"ל מוולאזין), חתן הגרי"ב, סי' ע"ה), ובשו"ת התערוורות תשובה ח"א סי' נ"א, ועוד רבים.

ולכאורה יש סמך לזה מדין קריאת המגילה, כדאי' במגילה (ד' א'), "ואמר רבי יהושע בן לוי, נשים חייבות במקרא מגילה, שאף הן היו באותו הנס", והנה לדעת ר' נחמן (שם ד"ד א'), "רב נחמן אמר, קריינהא זו הלילא", הרי דאם היה הלל בפורים, היו חייבות בו הנשים ג"כ מטעם דהיו באותו הנס, כמו דחייבן במגילה, והרי מטעם זה גופא חייבות במגילה, שהיא במקום הלל, וא"כ נמצא דה"ה בחנוכה אין טעם לפטור נשים מהלל, והוי כמו פורים, ועי' במרחשת מ"א סי' כ"ב מש"כ בזה[21].

ואולם מאידך העירו רבים מדברי הרמב"ם (פ"ג הי"ד מהל' חנוכה), שכתב, "אם היה המקרא מה הלל קטן על עבד או אשה, ענוה אחריהם מה שהן אומרין מלה מלה בכל ההלל", הרי שפסק הרמב"ם כמבואר במתני' דסוכה הנ"ל, שדין אשה כדין עבד וקטן לענין מצוות ההלל, וכיון שהביא כן הרמב"ם בהלכות חנוכה, הגם שעוסק שם בדברוי בכל הלכות ההלל של שאר י"ט, מ"מ מאחר ולא חילק בזה, משמע שדין זה שאשה פטורה בהלל, הוא גם לענין חנוכה.

ועי' בתורת רפאל הנ"ל, שהניח דברי הרמב"ם בצ"ע. ובשו"ת בית שערים (או"ח סי' שנ"ט), עמד בזה, ושם בד"ה ומה דק"ל, חילק בין הלל דליל פסח, להלל דחנוכה, והיינו דגם לשיטת התוס' אין הלל בחנוכה לנשים[22].

ועי' בס' בנין שלמה (להג"ר שלמה כהן זצ"ל אב"ד וילנא, הנדפמ"ח, י-ם תשנ"ב, ח"ב סי' ס"א, והעתיקו בשד"ח ח"ו מערכת חנוכה, סי' ט' אות ב'), שצידד כ"כ דנשים חייבות בהלל, ולישוב דברי הרמב"ם כתב שם, דאפשר משום שיוצאין יד"ח באיזה זה ולכן הצריכו להיכר ע"י תבשיל).

21. ועוד יש סמך לדבר, מדברי התוס' עצמם במקו"א, דהנה לכאו' קצת צ"ב, מה שייכות יש בין הלל דליל פסח, לד' כוסות, יותר מהלל של שחרית דיו"ט ראשון של פסח, דבפשוטו גם הלל דליל פסח, בא על הנס, ולמה הלו התוס' (בסוכה שם) טעם חיוב הנשים בהלל דליל פסח, במה שחייבות בד' כוסות. וביותר יקשה, דהלא גם הלל דסוכות בא על הנס, דבסוכות הושבתי וכו', ולמה לא יחייבו גם בסוכות בהלל.

אלא שכבר עמדו בזה התוס' עצמם בפסחים (ק"ח ב', ד"ה היו באותו הנס) גבי חיוב נשים בד' כוסות, וכתבו, "פי' רשב"ם, שעל ידם נגאלו, וכן במגילה ע"י אסתר ובחנוכה ע"י יהודית... ...והא דאמרינן דפטורות מסוכה, אע"ג דאף הן היו באותו הנס כי בסוכות הושבתי, התם בעשה דאורייתא, אבל בארבעה כוסות דרבנן תיקנו גם לנשים, כיון שהיו באותו הנס".

ומבואר בדבריהם, דבאמת בעשה דאורייתא, לעולם אלים כללא דעלמא, דמ"ע שהז"ג נשים פטורות, ואין בכח הטעם ד"אף הן היו באותו הנס" כדי לחייבם, שחיוב זה הוא רק מכח חכמים, דבדאורייתא לא מצינו לחייבם מהאי טעמא, והלכך כיון שע"פ דאורייתא פטורות, לא חילקו חכמים לחייבם יותר משאר מצוות שדי שהיו בנס.

ובזה מובן מה שתוי' התוס' חיוב הלל בליל פסח מצד חיוב ד' כוסות, דדוקא משום שתיקנו ד' כוסות שהוא מדרבנן, ועיקר התקנה סתמא הויה שיאמרו הלל על הכוס, לכן בזה שייך לומר שגם הנשים בכלל, שאם לא היה חיוב ההלל בא מצד תקנת חכמים דד' כוסות, אלא מצד עצמו של יום, אי"כ לא היה מקום לחייב הנשים, כמו שבהלל של סוכות אינם חייבות, כיון שההלל בא מצד עצמו של יום, והוא נטפל למצוות היום שלה, שהיא דאורייתא.

ומעתה בחנוכה, כיון שחיוב ההלל בא על הנס, וכל ענין חנוכה הוא מתקנת חכמים, וביותר שמצינו שחייבו לנשים בהדלקת הנר, א"כ פשוט דה"ה באמירת ההלל מטעם שהיו באותו הנס.

ולפי"ז למדנו עוד, דבהלל של י"ט של פסח שחרית, אין לחייב הנשים, כיון שהלל זה לא בא על תקנת חכמים, כמו ההלל של ליל פסח שבא על הד' כוסות, אלא בשחרית הוא בא מצד עצמו של יום, וכהלל של סוכות, וא"כ הלל זה נטפל לעצם מצוות הפסח, שזהו מדאורייתא, ועל כגון זה לא הוסיפו חכמים לחייב הנשים בהלל, כיון שנטפל לדאורייתא, דנשים פטורות, ככל מ"ע שהז"ג (ואולם קצת יש להיעיר, דבתוס' משמע שגם בהלל דשחרית פטורות הנשים, ויש לדחוק הלשון).

איברא דיעוין בשד"ח בית שערים (דלהלן), שכתב כיוצא בזה, אלא שפירש דברי התוס' ע"פ השיטות דחיוב הלל בעלמא הוא מדאורייתא, להודות על כל הנסים שבכל דור ודור, דלפי"ז לפי"ש דברי הלל כמצוה דאורייתא, ומעתה הוי ככל מ"ע שהז"ג ונשים פטורות, ולפי"ז יש לחלק בין חיוב הדלקת הנר שהוא תקנת חכמים וזה חייבו גם לנשים, אבל ההלל בחנוכה יש לדונו כמצוה דאורייתא, ונשים פטורות ממנו כשאר מ"ע שהז"ג.

אולם אם אכן נמצא באיזה מצוה מקום שסברו התוס' כשיטות דהלל דרבנן הוא, הרי בהכרח שכוונתם כאמור, ונשים חייבות בהלל דחנוכה.

22. וכמו"כ כמה אחרונים כתבו לחלק, דהלל דליל פסח הוא ממש על עצם הגאולה (וכמשנ"ת להלן בדברי הגרי"א אינבורנט זצוק"ל), וגם הנס בזמן הגאולה שהיה בליל שמורים, אבל בחנוכה, ע"י הנס רק נעשה כמו י"ט שנוהג בכל יום מד' הימים, והיינו שההלל בא מצד היו"ט (אף שיו"ט נקבע מחמת הנס).

ויסוד כעין זה כבר מצינו למרן הגרי"ז בהל' חנוכה (פ"ג ה"ו), שכתב לחלק בין הלל דליל פסח, שדין 'שירה' יש לו, משא"כ שאר חיובי הלל שד"ז קריאה' יש להם, ואינם בגדר 'שירה', וזה כענין שנתבאר, דהלל דליל פסח הוא על עצם הגאולה, ובזה שייך ענין 'שירה' על הנס (וכענין שמצינו בקריעת יס סוף שאמרו 'שירה', ולכן אף הנשים אמרו לעצמם, אבל שאר הלל הוא מצד עצמו של יו"ט, ולא שייכי בזה נשים, וכמו שאר מצוות של י"ט, שהזמן גרמא, ופטורות.

ולפי"ז נראה, למה שמבואר באו"ח סי' ת"צ (ס"ד), דבשאר ימי פסח קורין הלל בדילוג, מחמת שביעי של פסח, משום דאמר הקב"ה, 'מעשי ידי טובעין בים ואתם אומרים שירה', דלפי"ז מה שאומרים שירה ביו"ט אחרון, הוא מעצם דין יו"ט, שימי החג הם ז' ימים, ולא מצד 'שביעי של פסח', ולכן נשים פטורות בו גם לשיטת התוס' הנ"ל. אבל לולי האי טעמא, אם באמת היו גומרים את ההלל בשביעי של פסח, הרי שמשמעות אותו הלל היה אכן מצד 'חיוב שירה', שהיה ההלל נאמר להדיא על 'נס קריעת יס סוף', ובזה היו באמת אף נשים בכלל החיוב, וכמו שאכן אמרו שירה גם מרים בשעת הנס גופא. אם לא שנאמר, דמאחר דכבר נקבע כריו"ט, שוב נשאר החיוב בו רק מצד היו"ט, אף שנעשה י"ט מחמת עצם הנס.

[ומזה יש שדקדקו בדברי המחבר בהל' פסח (סי' תפ"ז ס"ד), שכתב, "בליל ראשון של פסח, גומרין ההלל בצבור בנעימה"... , ולא מצינו בשום מקום שהזכיר ענין זה לומר את ההלל 'בנעימה', אבל להאמור שדין הלל דליל פסח שאני, שהוא מדין שירה, שפיר י"ל דבענין ב'נעימה', משא"כ שאר הלל שהוא אינו קריאה].

וכן מדויקי הלשון (בשל"ה א ב) "...לשנה אחרת קבעום ועשאום ימים טובים בהלל והודאה", שהרי באמת אין בהם דיני 'יום טוב', אלא כל משמעות ה'יום טוב' דחנוכה, היינו ב'הלל והודאה', וא"כ, הרי כלפי י"ט הוי ככל מ"ע שהז"ג, דנשים פטורות.

ולפי"ז אפשר, דבאותה שנה שנעשה הנס, מסתיים שאמרו הלל מצד עצם הנס, ולא מצד 'יום טוב', שהרי עדיין לא קבעום כי"ט, וא"כ באותה שנה ודאי אף הנשים אמרוהו, וגם לדעת הרמב"ם הנ"ל, שאף הם היו באותו הנס, וכענין שאמרו הנשים שירה בקריעת יס סוף.

[וכמו"כ י"ל בנס דפורים, להמבואר במגילה (ז' א'), וברש"י שם (ד"ה שלחה להם), דשנה ראשונה לא קבלו עליהם, רק בשנה שנייה, א"כ י"ל דעכ"פ קריאת הלל ודאי אמרו בשנה ראשונה על הנס, שעדיין לא תקנו קריאת המגילה, ורק לאחר שתקנו מגילה, ממילא נפטרו מהלל, ד'קריינהו זו הלילא', וא"כ שנה ראשונה גם הנשים קראו ההלל, ולא גרע מלאחר תקנת המגילה, שחייבות הנשים לשמוע מגילה מטעם זה שהיו באותו הנס].

23. ולפי"ז י"ל, דיוצאות בתפילה אז בבהמ"ן בהזכרת 'על הניסים' (ולפי"ז אם שכחו, אמנם דא"צ לחזור, אבל לכה"פ יצטרכו לומר על הנסים אחר התפילה כה"ג לה"מ, עכ"פ א"ב ביום, אז תתאמר איזה מזמור אחר).

24. וע"ע שו"ת מנחת שלמה תניינא סי' נ"ח אות ה', קובץ תשובות ח"ג סי' ק"ה, מועדים וזמנים (להגר"מ שטרנבוך שליט"א, חנוכה סי' קמ"ו), שו"ת פאת שדך או"ח ח"ב סי' קמ"ח, בירור הלכה תליתאה סי' תרפ"ג עמ' רפ"ד, שו"ת שבט הלוי ח"א סי' ר"ה בהערות לסי' תרפ"ג, שו"ת משנה הלכות ח"א סי' תקמ"ב, וכן בח"י גר' סי' צ"ט, דברי יציב לקוטים והשמטות סי' ל"ז, ועוד רבים שדנו בזה ואכמ"ל.

25. וכבר נתבאר יסוד זה לעיל, וכמש"כ גם הגרי"ז זצ"ל, שחלוק דין הלל דליל פסח, שיסודו מדין 'שירה', לבין שאר חיובי הלל, אלא שלדברי הגרי"א וינטרוב זצ"ל, נתחדש דיום א' דחנוכה הוא כליל פסח, וכדלהלן.

26. וז"ל האו"ז שם, "ולמה הא נוהגת להדליק שמונה, אלא שסברו המזבח ובנאוהו, וכל שבעת הימים היו מתקנים בכלי שרת, ופי' דמיד היו מתקנין שמן אחר, אלא שיהיו טרודין להכין ולהטהר כלי שרת ולעשות המזבח, ולא יכלו ליקח שמן אחר, ולכך נעשה נס בפך שמן, ונתקיים שמונה ימים, ולפיכך נקרא חנוכה, על שם חנוכת המזבח שנסתרו ובנאוהו".

27. וחיפוש רב וחיפשתי לידע מי היתה מילדת זו, ולא מצאתי דבר.

והיודע מי היתה מילדת זו, וכן המילדת אצל רחל בלידת בנימין, נודה לו אם יודיענו, להגדיל תורה ולהאדירה.

28. והוא נפק"מ לענין בכורה, וכפרש"י שם, "זה יצא ראשון. ובכור הוא".

ולענין מצות הלל אמנם הב בבכורתו של בנו, אינו קדוש לאחר, אלא אף לאחר זמן, כדאיתא בש"ס בכמה דוכתי, שאב נאמן לומר זה בי בכור, ויעיון במאירי שם שכתב, שנאמנות האב על בנו לבכורה, הוא אף במקום שיש עוררין.

29. ומה שהגמ' כאן לא חילקה בין לאלתר ללאחר זמן, כתבו רבותינו הראשונים, שאין בזה מחלוקת הסוגיות, אלא בחלק זה של נאמנותא של שאין הוולד נתין אז ממזר, נאמנת המילדת אף לאחר זמן, ולכן הריטב"א שם, "ודוקא בהא לא הימנוה רבנן כל זמן שיצאת מן הבית, דכיון שנתעלם כל כך מעיניה, לא סמכו עליה שתדע להכיר אי זה יצא ראשון לבכורה. אבל לומר שאינו נתין וכיוצא בו, לעולם נאמנת, כל זמן שלא קרא ערער, כתדניא בסמוך, ולא פליגי תנאי בכלל".

30. וכתב שם המאירי, "וגדולי המחברים גורסים כאן, אלא שלא קרא ערער, ר"ל על החיה, כלומר, שהוזהקה בנאמנות ולא קרער עליה אדם. אבל אם קרער עליה אפילו אחד, לומר ששקר העידה, אינה נאמנת, והרי הבן כשר ואין לו יחוס.

31. ויעיין במאירי שם שכתב, "ונאמנות זו, יש אומרין, דוקא לאלתר, ר"ל תכף שנאסף, וכן יראה מסוגיא זו. ויש אומרים, שלא סוף דבר לאלתר, אלא אף לאחר זמן, ולא נאמר בשמוענו זו לאלתר, אלא בחיה הפוטרת את חברותיה על הצד שיתבאר".

32. ובפירושי התורה לבעלי התוספות הביאו הדברים בתורת ב' תירוצים. האחד שלדעת רבותיו בכור לאם בחלב אחם וכפי שנתבאר. "אי נמי", תירוץ נוסף, שהנפק"מ לגבי פדיון הבן, שהוא דבר התלוי בפטר רחם, בבכור לאמו, ולא בבכור לאביו.

33. ונעתיק בזה מעט מדברי הרמב"ן בספר 'נפלאות מתורת ה' יתברך', עמ' פ"ב ואילך.

"והנה לכאורה המילדת טעתה טעות גדול, במה שקשרה עץ דזו שני ואמרה לאמר זה יצא ראשונה, דהלא בסוף פרע אחיו ויצא ראשונה, ופרע יהי הבכור, וכן יהיה אח"כ באמת, כי מפרע יצא המלוכה הנצחי, אשר מטרת כל סיפור התולדות האלה כאן, הוא למען המלוכה, ולמען פרע, כי הוא הנבחר מבני יהודה למלך, ולמענו הסיפור הזה כאן, כאשר ביארתי לעיל מה שיש לי, וא"כ טעתה המילדת טעות גדול במה שקשרה על ידו שני, ובמה שאמרה זה יצא ראשונה. וחנם היו מעבילתיה ואפס דיבורה ואל מחשבתה.

אך אחי, אם תעמיק היטיב בדברי התוה"ק, ולא יהיו הסיפורים האלה כמגילת ספר, ספירת דברים בעלמא, ותדרוש ע"פ השכל האמיתי, אז תבין כי לא התנה המילדת הלל כמו הנסים המילדות הזקנות, במעט דעת, רק רוח דעת אלקים חופף על הענינים הללו, ותעידות נפלאות מסתתר בין סעיפי הדברים האלו, ואדרבה תראה שרצתה המילדת שישאר הסימן הזה, כי אחד נצן זה לדורות, ולא טעתה המילדת כלום...

אך הדבר מובן דלהכי עשתה המילדת הסימן תיכף כשהוציא את ידו, מטעם פן ישיב ידו, ואחר"כ יצא אחר מהם, ואז לא היה נודע מי יצא ראשונה, אם יצא אותו הילד שנתן יד, או אחיו, הן באמת יצא אחיו שלא נתן יד בתחילה ראשונה, ואח"כ יצא הנותן יד, ואז יהיה ספק פן זה שנתן יד הוא גופא יצא ראשון, ולא יהיה נודע כי אחד נתן יד מקודם, לפני זה שיצא כל גופו ראשון.

ובאמת נחוץ מאוד לגלות ולהראות כי אחד נתן יד מקודם, לפני זה שיצא כל גופו ראשון, לכן עשתה הסימן הנכבד הזה.

ומובן כי כל הסימן הזה היה לנותני לב, שיתנו עין שאיזה כוונה יש בזה, במה שנתן יד קודם זה שיצא כל גופו ראשון והבן.

והוא הוכחה גדולה (ובלעדי כל הוכחות, אי אפשר שתכתוב תוה"ק מלתא דכדי דברים בטלים כאלה שנתן יד, אם לא שאיזה כוונה מסתתר תחתיו), ולדבר זה קשרה המילדת השני בלאמר, כלומר שיוכל לראות המגיד אח"כ, אף שישיב ידו, יוכל להגיד זה יצא ראשונה (וזה יצא ראשונה, הכוונה היד יצא ראשונה, ואין הכוונה הילד הזה יצא ראשונה).

אך בקל אנו יכולים להבין גם הפתרון הזה, כי הדבר מובן, כיון שמדבר כאן על מהמחלוקה שיהיה לישראל, וכי יצא מפרץ, כמו שביארתי לעיל מה שיש ד', וא"כ כשאמר שאחיו נתן יד, הדבר מובן כי יהיה מלך אחר קודם מלכות פרץ, ועו"ז מורה מה שנתן יד, ויד הוא מקום, שיתן יד ומקום קודם מלכות פרץ, ויהיה תאומים לו במלוכה.

גם מובן שע"כ שמי שנתן יד לא יהיה עיקר הבכורה מבנו, כיון שלא נתן רק יד והשיב ידו, ואחיו יצא כל גופו קודם, וזה חרות היטיב על לוח נתינה שלו בשיט דוחק, וכיון שאנו רואים כי כי היה, כי שאול היה מלך קודם מלכות פרץ, א"כ הדבר מבואר ובולט כי עליו כוונה התורה.

אמנם לא יצא כל גופו ראשונה, רק ידו, להראות כי רק יד ומקום לו צד מה במלוכה, ולא יהיה המלוכה לדורותיו, רק פרץ גבר ויצא ראשונה כל גופו, כלומר שלם בכל ענייני המלוכה, לו ולזרעו לדורותיו, והוא דוד, ואחיו הוא שאול, פנה דוד ומקומו מפניו, ולדבר זה מורה היד באצבע אלקים, ותחת הסיפור ויתן יד, ורובע המשמעות כי יהיה המלך שאול, וכאלו כתיב בהדיא כי יהיה מלך אחר קודם דוד, כמו הרציצה כנ"ל, והבן".

ויעיון עוד שם שמאריך הרבה בפרשה זו, והבאנו רק מעט מזעיר מדברוי הנפלאים.

תשובה ל"כתב חידה"

מי אני: "המילדת"[22] [של תמר]".

דמות הקשורה: "וַיְהִי בְלִדְתָּהּ וַיִּתֶּן יָד וַתִּקַּח הַמְיַלֶּדֶת וַתִּקְשֹׁר עַל יָדוֹ שָׁנִי לֵאמֹר זֶה יָצָא רִאשֹׁנָה". בראשית ל"ח כ"ח.

ממני נלמדת הלכה – שמהמילדת שיילדה את תמר, נלמדת הלכה על נאמנותה וכדלהלן.

שמהמילדת של תמר נלמדת ההלכה על נאמנותה של מילדת אודות הוולד שנולד, כדאיתא בב"ר פ"ח י"ג ובקידושין ע"ג ב' וכדלהלן.

על נאמנות אחת מהשלושה – שמהמילדת שיילדה את תמר נלמדת ההלכה על נאמנות המילדת על הוולד, שהיא אחת משלשה שהתורה נתנה להם לנאמנות לאלתר.

ששלשה נאמנים לאלתר, בשונה משאר הנאמנויות שנאמנים אף לאחר זמן, כדאיתא בב"ר פ"ח י"ג, "אמר רבא בר רב חסדא, ג' נאמנין לאלתר, ואלו הן, החיה והשיירא והמטהרת את חברתה...", וכעי"ז איתא בקידושין ע"ג ב', "אמר רב חסדא, שלשה נאמנים לאלתר, אלו הן, אסופי, חיה, ופוטרת חברותיה...".

ונאמנות מילדת נלמד מהמילדת של תמר, כדאיתא במדרש שם, "חיה, דכתיב ותקח המילדת ותקשור על ידו שני לאמר זה יצא ראשונה", ונאמנותה של מילדת היא כלפי מי הגדול שבין ג' תינוקות, כדאיתא בגמ' שם, "חיה נאמנת לומר, זה יצא ראשון[28] וזה יצא שני", ומוסיפה בב"ר מאלתוק בגדר ה'לאלתר', "במה דברים אמורים, שלא יצתה וחזרה, אבל יצתה וחזרה, אינה נאמנת. רבי אליעזר אומר, הוחזקה על עומדה, נאמנת, ואם לאו, אינה נאמנת. מאי בינייהו, איכא בינייהו דאחדד אפה", וכעכ"ל כתבו רבותינו הראשונים, שקיימ"ל כרבנן, שכל עוד שלא יצאה מהבית, נאמנת.

עוד איתא שם בגמ' "תנו רבנן, נאמנת חיה לומר זה כהן וזה לוי, זה נתין וזה ממזר [ופרש"י - נשים שילדו בבית אחת, שאת כהן ולוי נתין וממזר]. במה דברים אמורים[29], שלא קרא עליה שם ערער [ופרש"י - שלא יצא מעורר על הולד לומר זה בנה של אשת פמזר]. אבל קרא עליה ערער, אינה נאמנת...", ובגמ' שם נאמרו ב' 'איכא דאמרי', הראשונה, שמדובר שערער תרי, ולשניה, שלעולם מדובר שרק אחד ערער, ומה שאמר ר"י שאין ערער פחות משנים, זה בכדי לבטל חזקת כשרות ומורה, ומשא"כ בתינוק שאין לו חזקת כשרות, וכדברי רש"י שם, "שלא נודע לברירות מי הוא הכשר ולא יצא אחד מהם ידי ספק", די בערער על עד אחד בכדי לפוסלו.

והשנים הנוספים שיש להם נאמנות לאלתר, הם השיירה לכשון המדרש, ואסופי בלשון הגמ', וכן המטהרת את חברתה לכשון המדרש, ופוטרת חברותיה בלשון הגמ', כדלהלן.

השיירה ואסופי, הוא כדאיתא במדרש שם, "כדאמר ר' סימון אחוי דר' יהודה בר זבדי בשם רב, תינוק, כל זמן שמושלך בשוק, אביו ואמו מעידין עליו, בשם מן השוק, צריך שני עדים", ובגמ' שם הוסיפו לבאר מדוע נאסף מן השוק אין אביו ואמו נאמנים ובענין ב' עדים, "אמר רבא, הואיל ויצא עליו שם אסופי", ועוד איתא שם, שרבא אמר, שבשני רעבון, אף אם נאסף מן השוק, אין בו משום אסופי, אלא אביו ואמו נאמנים עליו, וכביאור רבותינו הראשונים, שמה ששתקו אינו נחשב כריעוא על משרוחו, משום שמחמת הרעבון אין בידיהם לזונו, ומצפים שאחרים יפרנסוהו[30].

ומטהרת ופוטרת חברותיה, הוא כדאיתא במדרש ובגמ' שם, לגבי ג' נשים שישנו במיטה אחת, ונמצא טומאה תחת אחת מהן, שכולן טמאות, אבל אם אחת מהן בדקה ומצאה שהטומאה היא ממנה, היא טמאה וחברותיה טהורות, ודין זה שהאחת נאמנת לומר שממנה בא הטומאה והיא טמאה וחברותיה מותרות, הוא רק לאלתר, וכדברי רבא במדרש, ששיעורו מעת לעת, ולרב חסדא בגמ', כשיעור ווסת, שהוא סמוך ממש, כפרש"י שם.

גמלתי חסדים בחכמתי – שהמילדת גמלה חסדים בחכמתה, בכך שיילדה נשים מזמזון, וא"צ לומר כל ההלל, ודומיא דתפילה שכתבו הפוסקים דיוצאות יד"ח דאורייתא של תפילה באיזה בקשה בעלמא[23].

וע"ע במג"א תכ"ב סק"ה ובה"ל שם ד"ה הלל, וא"ר שם אות י"א, שכתבו ע"פ תוספות ברכות (כ' ב' ד"ה וקורין), דנשים פטורות מכל הלל, ולא ציינו לדברי התוס' בסוכה הנ"ל[24].

וכעת נדפס קובץ 'שפתי רננות', ובו הובאו חידו"ת מהג"ר ישראל אליהו וינטרוב זצוק"ל, ושם כתב לחדש בענין חיוב נשים בהלל דחנוכה, שיתכן שאף אם חייבות בהלל זה, היינו דלא בעינן הראשון דחנוכה, ולא בשאר הימים, ודומיא דהלל דפסח, דלגבי שאר הימים נחשב ככל מ"ע שהז"ג, ורק בליל פסח שייך הענין ד'אף הן היו באותו הנס', (ואף בא' דפסח בימים), והלל בא על עיקר המועד, ובזה הוי כשאר מ"ע שהז"ג[25].

ולפי"ז ה"ה בחנוכה י"ל כן, דבימים הראשון עיקר ההלל בא מצד גאולתם, שחנו בב"ח, ובזה שייכי גם הנשים מטעמא דאיתא הראשון הגאולה, אבל שאר הימים, י"ל דלא נתקן ההלל מצד גאולתם, אלא לזכר חנוכת המזבח, והוא ע"פ דברי האו"ז ח"ל חנוכה (סי' שכ"א), שלי' שנעשה להם נס בשמן, לא הוצרכו להתעסק בו, ומתוך כך היו פנויים להתעסק בחנוכת המזבח ושאר כלי שרת שאבד שבעת הימים[26], וא"כ נמצא דחיוב ההלל בשאר הימים, הוא שאר מועדים, ובזה הוי כשאר מ"ע שהז"ג ופטורות. ותשו"ר להר' ש. כהן שליט"א שהמציא לנו הדברים הנ"ל.

תשובה ל"כתב חידה"

מי אני: "המילדת"[22] [של תמר]".

דמות הקשורה: "וַיְהִי בְלִדְתָּהּ וַיִּתֶּן יָד וַתִּקַּח הַמְיַלֶּדֶת וַתִּקְשֹׁר עַל יָדוֹ שָׁנִי לֵאמֹר זֶה יָצָא רִאשֹׁנָה". בראשית ל"ח כ"ח.

ממני נלמדת הלכה – שמהמילדת שיילדה את תמר, נלמדת הלכה על נאמנותה וכדלהלן.

שמהמילדת של תמר נלמדת ההלכה על נאמנותה של מילדת אודות הוולד שנולד, כדאיתא בב"ר פ"ח י"ג ובקידושין ע"ג ב' וכדלהלן.

על נאמנות אחת מהשלושה – שמהמילדת שיילדה את תמר נלמדת ההלכה על נאמנות המילדת על הוולד, שהיא אחת משלשה שהתורה נתנה להם לנאמנות לאלתר.

ששלשה נאמנים לאלתר, בשונה משאר הנאמנויות שנאמנים אף לאחר זמן, כדאיתא בב"ר פ"ח י"ג, "אמר רבא בר רב חסדא, ג' נאמנין לאלתר, ואלו הן, החיה והשיירא והמטהרת את חברתה...", וכעי"ז איתא בקידושין ע"ג ב', "אמר רב חסדא, שלשה נאמנים לאלתר, אלו הן, אסופי, חיה, ופוטרת חברותיה...".

ונאמנות מילדת נלמד מהמילדת של תמר, כדאיתא במדרש שם, "חיה, דכתיב ותקח המילדת ותקשור על ידו שני לאמר זה יצא ראשונה", ונאמנותה של מילדת היא כלפי מי הגדול שבין ג' תינוקות, כדאיתא בגמ' שם, "חיה נאמנת לומר, זה יצא ראשון[28] וזה יצא שני", ומוסיפה בב"ר מאלתוק בגדר ה'לאלתר', "במה דברים אמורים, שלא יצתה וחזרה, אבל יצתה וחזרה, אינה נאמנת. רבי אליעזר אומר, הוחזקה על עומדה, נאמנת, ואם לאו, אינה נאמנת. מאי בינייהו, איכא בינייהו דאחדד אפה", וכעכ"ל כתבו רבותינו הראשונים, שקיימ"ל כרבנן, שכל עוד שלא יצאה מהבית, נאמנת.

עוד איתא שם בגמ' "תנו רבנן, נאמנת חיה לומר זה כהן וזה לוי, זה נתין וזה ממזר [ופרש"י - נשים שילדו בבית אחת, שאת כהן ולוי נתין וממזר]. במה דברים אמורים[29], שלא קרא עליה שם ערער [ופרש"י - שלא יצא מעורר על הולד לומר זה בנה של אשת פמזר]. אבל קרא עליה ערער, אינה נאמנת...", ובגמ' שם נאמרו ב' 'איכא דאמרי', הראשונה, שמדובר שערער תרי, ולשניה, שלעולם מדובר שרק אחד ערער, ומה שאמר ר"י שאין ערער פחות משנים, זה בכדי לבטל חזקת כשרות ומורה, ומשא"כ בתינוק שאין לו חזקת כשרות, וכדברי רש"י שם, "שלא נודע לברירות מי הוא הכשר ולא יצא אחד מהם ידי ספק", די בערער על עד אחד בכדי לפוסלו.

והשנים הנוספים שיש להם נאמנות לאלתר, הם השיירה לכשון המדרש, ואסופי בלשון הגמ', וכן המטהרת את חברתה לכשון המדרש, ופוטרת חברותיה בלשון הגמ', כדלהלן.

השיירה ואסופי, הוא כדאיתא במדרש שם, "כדאמר ר' סימון אחוי דר' יהודה בר זבדי בשם רב, תינוק, כל זמן שמושלך בשוק, אביו ואמו מעידין עליו, בשם מן השוק, צריך שני עדים", ובגמ' שם הוסיפו לבאר מדוע נאסף מן השוק אין אביו ואמו נאמנים ובענין ב' עדים, "אמר רבא, הואיל ויצא עליו שם אסופי", ועוד איתא שם, שרבא אמר, שבשני רעבון, אף אם נאסף מן השוק, אין בו משום אסופי, אלא אביו ואמו נאמנים עליו, וכביאור רבותינו הראשונים, שמה ששתקו אינו נחשב כריעוא על משרוחו, משום שמחמת הרעבון אין בידיהם לזונו, ומצפים שאחרים יפרנסוהו[31].

ומטהרת ופוטרת חברותיה, הוא כדאיתא במדרש ובגמ' שם, לגבי ג' נשים שישנו במיטה אחת, ונמצא טומאה תחת אחת מהן, שכולן טמאות, אבל אם אחת מהן בדקה ומצאה שהטומאה היא ממנה, היא טמאה וחברותיה טהורות, ודין זה שהאחת נאמנת לומר שממנה בא הטומאה והיא טמאה וחברותיה מותרות, הוא רק לאלתר, וכדברי רבא במדרש, ששיעורו מעת לעת, ולר

סיפור ושאלה בצידו

לעורר את בני המשפחה ללימוד הפרשה עם רש"י.

לא לחנם נקרא דורנו, דור התהפוכות, כ'דור הפחד', רוב בני האדם סובלים מכל מיני פחדים, החל מהעשירים המפחדים שמא הדולר ירד, המניות יצנחו, העסקה לא תצליח, וכהנה רבות, ועד לעניים המפחדים שמא לא יהיה בידם מה לאכול למחרת, או שלא יוכלו לעמוד בתשלומי הטכירות או המשכנתא, והם יזדקו מביתם אל עבר הרחוב.

ישנם פחדים שהם משותפים לכולם, מגדולי העשירים ועד אחרון העניים, והוא הפחד ממחלות ותאונות, מלחמות ופיגועים. מאות פעמים בשנה! שומעים על אדם שיצא לדרכו בבוקר, ולעיתותי ערב כבר נח על משכבו, לאחר שידידיו וקרוביו ליוהו בדרכו האחרונה, או לחילופין, הוא מוצא את עצמו מאושפז במצב קשה בבית חולים, לאחר תאונה או פיגוע שה' אינה לידו, ורגליו הביאוהו עד למקום בו הוא היה נצרך להיות בו.

סכומי עתק מושקעים בכל שנה בקידום אביזרי בטיחות לדרכים, כדי להציל נפשות, למנוע או אפילו למזער תאונות, להוריד את דרגת חומרת הפגיעה. וסכומים אחרים העולים עליהם עשרת מונים, מושקעים בכל שנה ביצירת מערכת המנסה למנוע את הפיגועים או למזערם, לתפוס את המתכננים ולמנוע מהם לבצע את זממם.

למרות שאין חולק על החובה לעשות כל השתדלות והשקעה למניעת סכנה, והסייעתא דשמיא המיוחדת אותה זוכים לראות כל העוסקים במלאכות אלו, בכל זאת, כל בר דעת יודע, שכל אותם סכומי עתק, לא יכולים להבטיח אפילו שעה אחת בלא תאונה וזמן קצר בלא פיגוע, ומאידך, הידיעה הברורה שאין בידם למנוע הכל, אינה מרפה את ידיהם, אלא אדרבה, אלו המופקדים על מלאכות אלו, לא הגיעו למקומם ולתפקידם בכדי לנוח על כסא המנהל, לשבת לשתות קפה ולפטפט, אלא עליהם לעשות ככל שיוכלו, כאשר מצות הצלת נפשות ולאו דלא תעמוד על דם רעך, עליהם הם מצווים ומופקדים, היא זו שיכולה וצריכה לעוררם לעשות מלאכתם אמונה.

דבר ידוע הוא, שאם אדם יבדוק את כל אותם דברים שהוא בטוח בהם, שפעמים רבות עליהם משענתו וחוסנו, מהר מאוד יפול ברוחו כאשר יראה שהמשענת עליה נשען, היא בקושי קנה רצוץ ושבור, שאין בו כל בסיס של אחיזה מציאותית, וכדוגמת הכח הצבאי המהולל והבלתי מנוצח של השלטון בארץ הקודש, שאומות רבות היו בטוחים בעוצמתו, ואף המאמין המצוי מרגיש קצת שלו במחשבתו, שלעת פקודה הצבא יוכל לנצח בקלות רבה את כל הקמים עליו, במיוחד את אותם מדינות רשלות ואנשי גרילה, אך כאשר מלחמה אחר מלחמה מסתיימות ב'ועדות חקירה', פיטורים והדחות, בכל פעם ופעם מתגלה מחדש היאך חלק נכבד מהמערך הפיקודי לוקה בקוצר ראיה להחריד, הלוגיסטיקה קורסת לחלוטין, וכל התחזיות מתברברות כאשליות, ורק בניסי ניסים לבסוף הגיע ניצחון, שאף הוא נחשב לכשלון.

לכולם עוד זכורה המלחמה האחרונה, אשר בשם 'מלחמת לבנון השניה' מכונה, בה הבטיחו ראשיה ושריה על מלחמה קצרה בה ישמידו לחלוטין את כוחו של ארגון הגרילה שבלבנון, ובאותם ימים קשה היה שלא להכנס לשאננות ותחושת כחי ועוצם ידי תעשה לנו את החיל הזה. שלבסוף היתה מלחמה ארוכה וקשה, בה היה הערוף חשוף לרבבות טילים, אשר אלפים מהם התעופפו להם באין מפריע אל תוכני הישוב בארץ הקודש, מקומות אחדים בה הכירו את המקלטים מאז שנת תש"ח, ובניסי ניסים כל אותם אלפי טילים כמעט ולא גרמו להרג ושכול, ברוב הפעמים 'יד נעלמה' הסיטה אותם אל עבר 'מקומות פתוחים'. ואף לאחר יותר מחודש של לחימה קשה, עם נפגעים רבים, כשיצאו מלבנון, לא היה זה אלא בנצחון חלוש, שהצליחו להרוס את רוב מדינתם, ואף ראשם עד היום מסתתר בבונקרים, אך בכל זאת היה זה בראש מורכן, עם תחינה ובקשה לאומות העולם שיבואו וישמרו על העם היושב בציון מפני הקמים עליו לבולעו.

גם בימים האחרונים קבלנו תזכורת אודות חוסר היכולת לסמוך על כל מיני כוחות ואנשי מקצוע. מערך הכיבוי הלאומי בארץ הקודש, שהיושבים בו רגילים לחשוב, שאם אכן תתרחש שריפה, אפילו גדולה, הרי אנשיהם המאומנים והמיומנים, בקלות רבה יוכלו להתגבר עליה ולכבותה. גם שריפות יער ענקיות, הן עבורם כמשחק לילדים, רק יעשו מה שצריך, וישתלטו עליה בקלות ויכבוה. אך כאשר לפתע פרצה שריפה גדולה, כשלפניהם היה אירוע אמת, כשכל התרגילים הופכים לתרגיל אמיתי, פתאום מתגלה השבר הגדול בכל מה שהיה צריך לעבוד ולפעול, לתתמודד ולהתגבר, ואין לך שעה טובה מזאת לחיזוק האמונה הברורה בה' שהוא צור ישראל וגואלו, השומר עלינו בכל הימים מכל אלו הקמים עלינו לכלותינו.

על משנה זו של חוסר אמון במערכות קיימות, הטלת פירכה על כל מה שנחשב ברור ויציב, גידל מרדכי גוטטראכטר* את בניו. רבות שינן באזניהם את מה שראו עיניו ושמעו אוזניו, את הימים ההם, כאשר עוד התגוררו בפאבעל שבהונגריה, וכל העת שמעו קול ענות חלושה על מה שמעוללים הארורים ליהודים בארצות השכנות, אבל אף אחד לא האמין, במיוחד כאשר הממסד הציוני עסק באותם ימים בהשתקת פרסום הזוועה, ובנתינת זיעזוע בהשמדות. ולאחר מכן, כאשר הונגריה עצמה נכבשה על ידי המרצחים, ורציחתם והשמדתם של כמליון יהודיה בוצעו בעזרתם האדיבה של ראשי הציונות, ובמיוחד על ידי שליחם הידוע לשימצה, קסטנר שר"ל, שבמקום שיהודי המקום יברחו ויתפזרו ברחבי הארץ על אלפי כפריה ויערותיה הענקיות, ולא יוכלו להורגם בנקל, הלך אותו רשע, אסף את היהודים והלך יחד עמם, בשכנעם שהוא מביאם למקומות טובים, עד שהכניסם אל תוכני תאי הגזים, וברגע האחרון היה יוצא בכדי להביא עוד רבבות רבבות של יהודים לגיא הצלמות, למיתתן כקדושים וטהורים.

כל הצלתו, היה מרדכי מספר, היא מפני שלא שמע לממסד, ולא האמין בהנהגה הציבורית המקומית במקומו, שבאותה תקופה לא היתה מראשי העם וחכמיו, אלא מזנבות האודים העשנים, אותם פושעים ועברינים, שעברו על רוב התורה ככולה. וכל פעם היה עושה בדיוק הפוך ממה שאמרו לו, וכך זכה להיות מהיחידים שניצלו מכל כפרו ומקומו.

חינוכו המלא של מרדכי בבניו שיהיו שומרי תורה ומצוות ועמלי תורה, הצליח עד מאוד, ויחד עם זאת הם קיבלו את חינוכו אודות אי האמון בממסד. אצל חלק מבניו זה הועיל להם אף בחייהם התורניים, הם לא אכלו משום השגחה ש'כולם' אוכלים, או ששייכת לחוג שלהם ולמפלגה שלהם, אלא רק לאחר שחקרו ובדקו אחריו היטב, שרבנים יראים ושלמים הם אלו שמשגיחים על הכל. הם גם לא טלטלו בשכונתם וסמכו על העירוב עד שלא בדקוהו היטב, וכן על זה הדרך.

בנו הצעיר של מרדכי, יחזקאל, שאף הוא מיוחד במעלותיו, וקבע עיתים לתורה במשך שעות רבות ביום, השקיע את החלק הזה בחינוך שקיבל, שלא להאמין לשום ממסד, בפרנסה שפתח. משרדו התמחה בעזרה לאנשים שנתקלו בעיות בירוקרטיות מימסדיות, וכח רב היה משקיע לעזור ולסייע בידם, להוציא מהממסד את מה שמגיע להם, או למנוע מהממסד לעשוק אותם, כאשר הצלחתו הרבה היתה ביסוד שהביא מבית אביו, שהוא אינו מאמין כלל לממסד, ומנסה בכל עת להוכיח עד כמה הממסד פועל בדרך מעושבת ומסולפת.

לימים סיבב מסובב הסיבות שיחזקאל עזב את העיר והלך להתגורר בעיירת ספר, וזאת עקב חתן מבניו, שנזקק למוסד מיוחד ומתאים עבורו, שהיה ממוקם באותה עיירת ספר. המעבר היה גם הוא לטובה עבור כל בני המשפחה, שבמחיר דירתו בעיר הגדולה, יכל יחזקאל לרכוש לעצמו מגרש ולבנות עליו בית פרטי ומרווח לצרכיו עבור מגורים, ואף משרד גדול עם כניסה נפרדת, בו יוכל להמשיך בעיסוקו הקבוע, לעזור ולסייע לאנשים להתמודד עם הממסד.

במשך הזמן הבחין יחזקאל שהיישוב כולו מגודר בגדר גדולה סביב, ואף שומרים מפטרלים ביישוב ומחוצה לה בכל שעות היממה, וזאת מפני כמה כפרים עויינים הנמצאים בקרבת מקום, שכפי הנראה יכולה להשקף מהם סכנה לתושבי היישוב.

בירור קצר נוסף הבהיר לו, שההוצאות הרבות הללו של הגדר ואנשי השמירה, רובם ככולם משולמות על ידי התושבים במס מיוחד הנקרא 'מס הגנה', שכל בית אב ביישוב משלמו, ללא קשר למספר נפשות ביתו, והנהלת היישוב משלמת במס זה את הגנת היישוב ושמירתו.

כשאך עברה תקופה של התאקלמותו ביישוב, ויחזקאל התפנה לזמן מה, החליט בדעתו לברר מעט את ענין השמירה והתשלומים עליו על ידי המס. השמירה לא היתה נראית בעיניו כל כך טובה, ועוד כמה חסרונות הספיקו להעלות בדעתו אודות כך.

בשיחה עם אחד משכניו החדשים, הסביר לו השכן אודות השמירה המסורה של השומרים, שניתן לראותם מסיירים ברכבם ברוב שעות היממה, ואף ישנם שמועות שהם הצליחו למנוע כמה וכמה מקרי גניבה ואף גרוע מכך.

לשאלתו האם בכל זאת יש גניבות ביישוב, והאם הגנבים הם מבפנים או מבחוץ, השיב השכן, שזו מצב קיים זה שנים רבות שלעתים ישנם מקרי גניבות, כאשר כל הסימנים מראים שמדובר בשכנים מהכפרים הסמוכים, וזאת במיוחד מסוגי הדברים שנגנבים, שהגנבים אינם בוחלים בדבר, מלבד ספרי קודש שם נוטלים הכל. בשונה מגנבים אחרים הנוטלים רק מזומנים ותכשיטים ודברים יקרים, הגנבים הפורצים כאן ביישוב, נוטלים דברי מאכל וקפואים, בגדי ילדים ונשים, ואפילו משחקים ונעלים, שתופעה זו אינה קיימת במקומות אחרים, אלא אם כן מדובר בגנבים מהכפרים, הנוטלים כל מה שרק אפשר.

ולשאלת יחזקאל מה מקשנתו עקב כך, השיב השכן שמסקנתו היחידה היא שלא כדאי לעשות בעיות עם מס ההגנה, כי אחרת הנהלת היישוב תוכל לעשות לו בעיות אחרות במה שהוא זקוק להם לצורך את עזרתם.

יחזקאל הבין עד מהרה מה המצב במקום בענין השמירה, ועל כן הציע לשכן שיעלה עמו לרכבו לסיור קצר סביב גדרות היישוב, לראות ולהבין היאך הנהלת היישוב והאחראים על שמירתו דואגים לכל מה שצריך.

כבר בתחילת סיורם הם הבחינו בדבר מאוד מעניין, התחזוקה של גדרות היישוב נעשו בידי מחלקת דת של הרבנות המקומית, וזאת מהסיבה הפשוטה שהם שימשו גם כגדרות של העירוב. ועל כן, רבני ופקחי העירוב דאגו לתחזוק ותיקון הגדרות רק כפי שצריך מבחינה הלכתית של עירוב חצירות ושיתופי מבואות, ועל כך ציין יחזקאל לעצמו, שהעירוב נעשה בהידור רב. אבל הבעיה המרכזית היתה, שעקב כך הגדרות לא יכלו כלל להועיל לשימושם המקורי, לשמש כגדר המקשה חדירה אדם תוכני היישוב.

בשיחה טלפונית עם הרב האחראי על העירוב ברבנות המקומית, נאמר לו, שתפקיד תחזוקת ותיקון הגדרות אינו כלל באחריותו, אלא באחריות מחלקת הגנה ביישוב, אלא שכאשר רמת הגדרות פוגעת בכשרות או הידור העירוב, אנו משתדלים לתקנם כדת וכדין להלכות עירובין.

ככל שיחזקאל ושכנו המשיכו בסיורם, כך הם ראו עוד ועוד מקומות בהם הגדר פרוצה לחלוטין, אלא שיש שם 'צורת הפתח' שמכשיר את העירוב, או מדרון שנחשב כחומה מבחינה הלכתית, אבל הוא פרוץ לחלוטין בפני כל החפץ להכנס לביקור קצר ביישוב.

כשראה השכן את פני הדברים, סיפר ליחזקאל, שרק לפני כמה חודשים התפרסמה כתבה נרחבת בעיתון המקומי המשוייך להנהלת היישוב, בה כתבו בארוכה על מעלות הגדר ביישוב, אשר משמש כמודל לחיקוי למקומות אחרים, עם תצלומים של גדר חזקה ותקינה שמעליה גלילי תיל, סגירות מיוחדות לתעלות הניקוז, שאף משם לא יוכל להכנס אורח בלתי רצוי, כאשר הרושם היה שהיישוב מגודר ברמה המקסימלית.

אם פרסמו כך, טען יחזקאל, סימן וראיה שהמצב הוא עוד הרבה יותר גרוע, ועדיין לא גילינו את קצה החוט של רמת השמירה המקומית. ועל כן, הציע יחזקאל, הבה ונשקיע עוד קצת זמן וננסה לבדוק את רמת השמירה בכניסה ליישוב ובתוכנה. היישוב.

השנים נסעו אל שערי היישוב, יצאו ממנו וחזרו לאחר כמה דקות, כשכאפיות בראשיהם והם מנסים לבחון את השומר העומד בכניסה, שתפקידו לבדוק את הנכנסים. השומר שהיה עסוק בקריאת עיתון הבוקר זה הפעם השמינית, עיין לו בנחת במודעות הקטנות בלוח המכירות, ונתן לשנים להכנס בלא שהבחין כלל שמראם החיצוני כשל ישמעאלים.

פעמים שלושה הם עברו כך על פניו, והוא לא הבחין בכלום, ורק בפעם הרביעית, כשהם שאלוהו דבר מה ב'ערבית', לפתע הוא ננער מקריאת העיתון, קפץ וסגר עליהם את השער, ושלף את נשקו בצורה מאיימת ונעמד מולם.

יחזקאל לא נבהל מהצורה בה עמד השומר, אלא שאלו שוב בערבית היכן הכניסה ליישוב הערבי הסמוך, וכשהבין השומר שזה רק היתה מבוקשם, הוא הראה להם את הדרך, ונכנס כל הנהלים, אף הרשה להם שלהם, אלא רק לאחר שחקרו ובדקו אחריו היטב, שרבנים יראים ושלמים הם אלו שמשגיחים על הכל. הם גם לא טלטלו בשכונתם וסמכו על העירוב עד שלא בדקוהו היטב, וכן על זה הדרך.

בנו הצעיר של מרדכי, יחזקאל, שאף הוא מיוחד במעלותיו, וקבע עיתים לתורה במשך שעות רבות ביום, השקיע את החלק הזה בחינוך שקיבל, שלא להאמין לשום ממסד, בפרנסה שפתח. משרדו התמחה בעזרה לאנשים שנתקלו בעיות בירוקרטיות מימסדיות, וכח רב היה משקיע לעזור ולסייע בידם, להוציא מהממסד את מה שמגיע להם, או למנוע מהממסד לעשוק אותם, כאשר הצלחתו הרבה היתה ביסוד שהביא מבית אביו, שהוא אינו מאמין כלל לממסד, ומנסה בכל עת להוכיח עד כמה הממסד פועל בדרך מעושבת ומסולפת.

לימים סיבב מסובב הסיבות שיחזקאל עזב את העיר והלך להתגורר בעיירת ספר, וזאת עקב חתן מבניו, שנזקק למוסד מיוחד ומתאים עבורו, שהיה ממוקם באותה עיירת ספר. המעבר היה גם הוא לטובה עבור כל בני המשפחה, שבמחיר דירתו בעיר הגדולה, יכל יחזקאל לרכוש לעצמו מגרש ולבנות עליו בית פרטי ומרווח לצרכיו עבור מגורים, ואף משרד גדול עם כניסה נפרדת, בו יוכל להמשיך בעיסוקו הקבוע, לעזור ולסייע לאנשים להתמודד עם הממסד.

במשך הזמן הבחין יחזקאל שהיישוב כולו מגודר בגדר גדולה סביב, ואף שומרים מפטרלים ביישוב ומחוצה לה בכל שעות היממה, וזאת מפני כמה כפרים עויינים הנמצאים בקרבת מקום, שכפי הנראה יכולה להשקף מהם סכנה לתושבי היישוב.

בירור קצר נוסף הבהיר לו, שההוצאות הרבות הללו של הגדר ואנשי השמירה, רובם ככולם משולמות על ידי התושבים במס מיוחד הנקרא 'מס הגנה', שכל בית אב ביישוב משלמו, ללא קשר למספר נפשות ביתו, והנהלת היישוב משלמת במס זה את הגנת היישוב ושמירתו.

כשאך עברה תקופה של התאקלמותו ביישוב, ויחזקאל התפנה לזמן מה, החליט בדעתו לברר מעט את ענין השמירה והתשלומים עליו על ידי המס. השמירה לא היתה נראית בעיניו כל כך טובה, ועוד כמה חסרונות הספיקו להעלות בדעתו אודות כך.

בשיחה עם אחד משכניו החדשים, הסביר לו השכן אודות השמירה המסורה של השומרים, שניתן לראותם מסיירים ברכבם ברוב שעות היממה, ואף ישנם שמועות שהם הצליחו למנוע כמה וכמה מקרי גניבה ואף גרוע מכך.

לשאלתו האם בכל זאת יש גניבות ביישוב, והאם הגנבים הם מבפנים או מבחוץ, השיב השכן, שזו מצב קיים זה שנים רבות שלעתים ישנם מקרי גניבות, כאשר כל הסימנים מראים שמדובר בשכנים מהכפרים הסמוכים, וזאת במיוחד מסוגי הדברים שנגנבים, שהגנבים אינם בוחלים בדבר, מלבד ספרי קודש שם נוטלים הכל. בשונה מגנבים אחרים הנוטלים רק מזומנים ותכשיטים ודברים יקרים, הגנבים הפורצים כאן ביישוב, נוטלים דברי מאכל וקפואים, בגדי ילדים ונשים, ואפילו משחקים ונעלים, שתופעה זו אינה קיימת במקומות אחרים, אלא אם כן מדובר בגנבים מהכפרים, הנוטלים כל מה שרק אפשר.

ולשאלת יחזקאל מה מקשנתו עקב כך, השיב השכן שמסקנתו היחידה היא שלא כדאי לעשות בעיות עם מס ההגנה, כי אחרת הנהלת היישוב תוכל לעשות לו בעיות אחרות במה שהוא זקוק להם לצורך את עזרתם.

יחזקאל הבין עד מהרה מה המצב במקום בענין השמירה, ועל כן הציע לשכן שיעלה עמו לרכבו לסיור קצר סביב גדרות היישוב, לראות ולהבין היאך הנהלת היישוב והאחראים על שמירתו דואגים לכל מה שצריך.

כבר בתחילת סיורם הם הבחינו בדבר מאוד מעניין, התחזוקה של גדרות היישוב נעשו בידי מחלקת דת של הרבנות המקומית, וזאת מהסיבה הפשוטה שהם שימשו גם כגדרות של העירוב. ועל כן, רבני ופקחי העירוב דאגו לתחזוק ותיקון הגדרות רק כפי שצריך מבחינה הלכתית של עירוב חצירות ושיתופי מבואות, ועל כך ציין יחזקאל לעצמו, שהעירוב נעשה בהידור רב. אבל הבעיה המרכזית היתה, שעקב כך הגדרות לא יכלו כלל להועיל לשימושם המקורי, לשמש כגדר המקשה חדירה אדם תוכני היישוב.

בשיחה טלפונית עם הרב האחראי על העירוב ברבנות המקומית, נאמר לו, שתפקיד תחזוקת ותיקון הגדרות אינו כלל באחריותו, אלא באחריות מחלקת הגנה ביישוב, אלא שכאשר רמת הגדרות פוגעת בכשרות או הידור העירוב, אנו משתדלים לתקנם כדת וכדין להלכות עירובין.

ככל שיחזקאל ושכנו המשיכו בסיורם, כך הם ראו עוד ועוד מקומות בהם הגדר פרוצה לחלוטין, אלא שיש שם 'צורת הפתח' שמכשיר את העירוב, או מדרון שנחשב כחומה מבחינה הלכתית, אבל הוא פרוץ לחלוטין בפני כל החפץ להכנס לביקור קצר ביישוב.

כשראה השכן את פני הדברים, סיפר ליחזקאל, שרק לפני כמה חודשים התפרסמה כתבה נרחבת בעיתון המקומי המשוייך להנהלת היישוב, בה כתבו בארוכה על מעלות הגדר ביישוב, אשר משמש כמודל לחיקוי למקומות אחרים, עם תצלומים של גדר חזקה ותקינה שמעליה גלילי תיל, סגירות מיוחדות לתעלות הניקוז, שאף משם לא יוכל להכנס אורח בלתי רצוי, כאשר הרושם היה שהיישוב מגודר ברמה המקסימלית.

אם פרסמו כך, טען יחזקאל, סימן וראיה שהמצב הוא עוד הרבה יותר גרוע, ועדיין לא גילינו את קצה החוט של רמת השמירה המקומית. ועל כן, הציע יחזקאל, הבה ונשקיע עוד קצת זמן וננסה לבדוק את רמת השמירה בכניסה ליישוב ובתוכנה. היישוב.

השנים נסעו אל שערי היישוב, יצאו ממנו וחזרו לאחר כמה דקות, כשכאפיות בראשיהם והם מנסים לבחון את השומר העומד בכניסה, שתפקידו לבדוק את הנכנסים. השומר שהיה עסוק בקריאת עיתון הבוקר זה הפעם השמינית, עיין לו בנחת במודעות הקטנות בלוח המכירות, ונתן לשנים להכנס בלא שהבחין כלל שמראם החיצוני כשל ישמעאלים.

פעמים שלושה הם עברו כך על פניו, והוא לא הבחין בכלום, ורק בפעם הרביעית, כשהם שאלוהו דבר מה ב'ערבית', לפתע הוא ננער מקריאת העיתון, קפץ וסגר עליהם את השער, ושלף את נשקו בצורה מאיימת ונעמד מולם.

יחזקאל לא נבהל מהצורה בה עמד השומר, אלא שאלו שוב בערבית היכן הכניסה ליישוב הערבי הסמוך, וכשהבין השומר שזה רק היתה מבוקשם, הוא הראה להם את הדרך, ונכנס כל הנהלים, אף הרשה להם להכנס את תוכני היישוב בכדי להסתובב.

לאחר הסיבוב ונסיעה קצרה, הורידו יחזקאל והשכן את הכאפיות מעל ראשיהם, ושוב חזרו ברכבם את עבר שער היישוב. באותה שעה השומר היה שקוע עמוק בעיתון, אבל לא באותה רמת שקיעות, אלא מידי פעם העיף מבט אל עבר המכוניות שעברו בשער ובנכנסו אל עבר היישוב. גם כשהם עברו, השומר כלל לא הרגיש שזה אותו רכב שהיה כאן לפני כמה דקות עם ערביים, ונתן להם לעבור ללא שום בעיה או עיכוב.

כעת ידעו השניים גם מהי רמת הבטיחות והאבטחה בשערי היישוב, ונשאר להם רק לבדוק את רמת השמירה בתוכני היישוב, בסיורים המסתובבים בכל שעות היממה.

בשעה שתיים לאחר חצות, יצאו יחזקאל ושכנו מבתיהם, כשהם לבושים שחור מכף רגל ועד ראש, עם כובע גרב על ראשם, והמתינו לבא סייר האבטחה של היישוב. כשסוף סוף, לאחר המתנה של יותר משעה ומחצה, כשהסייר עמד להכנס אל רחובם, טיפס יחזקאל מהרה על קיר ביתו, נכנס למרפסת, והחל לזרוק על עבר השכן שנשאר למטה חבילות ותיקים.

מראה זה של אדם במרפסת בית לבוש שחורים הזורק חבילות ותיקים אל עבר ברנש אחר הלבוש אף הוא שחורים, באישון לילה ואפילה, סמוך לשעה ארבע לפנות בוקר, היה צריך לתפוס את עיניו של הסייר. במיוחד שהשניים המשיכו במעשיהם, וזה לא היה בשקט מוחלט, ובכל זאת הסייר לא הבחין בהם כלל. הוא ישב ברכבו הממוזג והסגור והאזין לגיגונים.

לאחר שהסייר המשיך בנסיעתו, הורידו השניים את כובעיהם ואת הסוודר השחור שלבשו, והחזירו את החבילות לביתם, והבינו שרמת השמירה ביישוב אינו נמדד כלל, הוא הרחק הרחק למטה מתחת לאפם.

בדיקה אחרונה שחשבו לערוך, היתה בהזעקת סייר הבטחון שיבוא לבדוק דבר מה. באותה שעה הם הבחינו במכונית הנוסעת אי שם בוואדי הסמוך ליישוב וללא אורות, שזו סיבה טובה לחשד, והזעיקו את הסייר, כשהם עומדים במקום נסתר ומתצפתים על מעשי הסייר.

הסייר שיש לציין לשבחו שהגיע במהרה למקום סמוך, כשראה אף הוא את הדמויות בוואדי, חשש על חייו, ועשה את ההיפך הנדרש ממנו, הוא הפעיל את הפרוג'קטור העוצמתי המותקן על גבי רכב הסיור, והחל להאיר אל עבר הוואדי, כדי שאותם אלו שנמצאים שם יברחו, וינסו לשוב בשעה מאוחרת או אחרת, במקום להזעיק תגבורת ולנסות לאגוף אותם ולתופסם.

אולי הנהגה אוילית וחסרת אחריות כזו קיימת רק אצל הסייר הלזה, טען יחזקאל לשכנו, ועל כן מיהרו השניים ליסוע אל עבר הקצה השני של היישוב, על יד שטח גדול ומיוער, וניסו לחפש דבר מה שבעבורו יזעיקו את הסייר, לבדוק ולבחון את הנהגתו ואחריותו.

הם לא היו צריכים להמתין הרבה, וכבר לאחר כמה דקות שישבו בשקט על יד היער, החלו להשמע מתוכו קולות חלשים של הליכה, מאן דהוא נמצא בתוכני היער ומהלך בו. יחזקאל מיהר להתקשר לסייר השני, שאף הוא ראוי לשבח שהגיע מהרה בתוך כעשר דקות, וכמעשה הראשון עשה אף הוא, שהחל לנסות להאיר את תוכני היער עם הפרוג'קטור הגדול שעל גג רכבו.

מפאת צפיפות העצים הפרוג'קטור לא הועיל הרבה, אך היה די בזה שבעקבות האור החלו להשמע פסיעות מהירות. ככל הנראה, אמר הסייר, הסתובב כאן איזה תן או שועל, המצויים רבות באיזורינו, שהאור גרם לו לברוח למקום אחר.

בכדי לחזק את דבריו אמר הסייר, שהוא מסכים להכנס בגפו אל תוכני היער הקטן, ולשאלת יחזקאל אם אינו מפחד, הראה את שריריו הרבים ואף את שני כלי המשחית שעליו, שאחד מהם היה תלוי ברצועה על צווארו, והשני בחגורה על מותנו.

יחזקאל חייך אל עבר שכנו ואמר לו, הוא בוטח יותר מידי בשריריו ובכלי המשחית שעליו, ואני לא יתפלא כלל אם לבסוף יצטרכו לחלצו מהיער הקטן הלזה, למרות כוחו וכלי המשחית שעליו.

לא עברו אלא דקות ספורות, ולפתע החלו להשמע מתוך היער זעקות של הצלה. יחזקאל ושכנו מיהרו להתקשר אל הסייר השני, שיבוא מהרה לעזרת חברו לעבודה. כשהזעקות נמשכו הזעיק יחזקאל את כוחות הכיבוי והצלה, המאומנים בחילוץ נפגעים, ובידם ציוד רב להלך ביער ולבא לעזרת הלכודים בו.

הזמן הקצר שחלף עד שכוחות הצלה והחילוץ הגיעו, נדמה לשניים כשעה ארוכה, כאשר כל אותה העת מנסים יחזקאל ושכנו לתקשר עם אותו סייר שקולו הלך ונחלש מתוכני היער. הם הבינו שקרה לו דבר מה, אך לא הצליחו להבין מה מצבו ועד כמה הוא חמור.

חלקת היער הקטנה הוארה באור גדול, כשאנשי החילוץ הפעילו מערכות מיוחדות של פנסים רבי עוצמה, מלבד אורות אדומים כחולים וצהובים מהבבים, שאף הם הוסיפו אורה, ותוך כמה רגעים התארגנו אנשי החילוץ ונכנסו אל תוכני היער, לחפשו ולחלצו.

עוד כמה דקות ארוכות חלפו עד שמצאו את אותו סייר במרחק כמה עשרות מטרים בתוכני היער, שוכב מוטה על צידו עם פגיעת ראש לא קלה.

לאחר שחילצוהו בקול רעש גדול, פונה הסייר אל בית החולים בניידת לטיפול נמרץ, כאשר הרופאים ואנשי הצוות מטפלים בו במסירות, ואנשי ההצלה מתפלאים מה עשה ביער והיאך נפצע, והחלו בסריקות נרחבות ביער, לנסות לתפוס את המחבלים או הפורעים שהיו ביער.

לאחר שעה קלה, כשהיום החל להאיר, ולא נמצא כל דבר מרשיע בזירה, החלו כוחות ההצלה להתפנות, ויחד עמם נסעו יחזקאל ושכנו חזרה לביתם. בדרך מאד השכן ליחזקאל, לא ידעתי עד היום שאתה גם צדיק ומקובל ובעל מופתים ואף זוכה לרוח הקודש, שאם לא כן מניין ידעת שזה יהיה סופו של אותו סייר בעל גאוה.

השיבו יחזקאל, שכני יקירי, מאז היותי נער קטן אני מקפיד לקיים את דברי השו"ע באו"ח סי' רפ"ה, בדבר החיוב ללמוד שנים מקרא ואחד תרגום, ואף שלא זכיתי להיות ירא שמים גדול, בכל זאת אני משתדל כל אותם שנים שלא להחסיר אף את לימוד רש"י על הפרשה, כדברי השולחן ערוך שם בסעיף ב', ומלימוד זה הגעתי לידיעה זו שבגינה אתה חושדני ברוח הקודש.

תודת המערכת נתונה
למשפחת כ.
על הסיפור המתפרסם בגליון זה.

השאלה היא: מנין בפרשתינו עפרש"י הגיע יחזקאל לידיעה שבגינה הוא נחשד שהגיע לדרגת רוה"ק?

תשובה ל"סיפור ושאלה בצידו" משבוע פרשת וישב:

בתשובה לשאלה, היאך על ידי לימוד פרשתינו עפרש"י, הבין מיסטר דוד את דברי מרן שליט"א, שאמר, שגם לו יש חלק במצבו של מנדלה, החולה במחלה קשה ונמצא בסכנה גדולה, שבשנים האחרונות, למרות עשרו הרב ופזרונו לצדקה, הוא סירב בכל תוקף לשלם את חובותיו לכל אלו מחבריו וידידיו לשעבר, שגמלו עמו חסד ואחתמו לו ערבות, ובשעת נפילתו הכלכלית, שילמו עבורו סכומי עתק, וכעת נמצאים בעוני ובמחסור. מיסטר דוד הבין, שהיות ויש לו השפעה רבה על חברי הקהילה, שדבריו נשמעים בכל מה שאמר, על כן גם לו חלק במצבו הקשה של מנדלה, שהוא ככל הנראה ענוש על הנגאתו הרעה, שאילו הוא היה אומר למנדלה לשלם אלו שחובותיו לכל אותם אלו ששילמו עבורו ערבויות, מסתבר מאוד שהיה שומע לקולו ועושה כן, ומשום כך אמר לו מרן שליט"א שגם לו יש חלק במצבו, וזאת מדברי רש"י ל"ז כ"ב, עה"פ, "ויאמר עליהם ראובן אל תשפכו דם השליכו אתו אל הבור הזה אשר במדבר ויד אל תשלחו בו למען הציל אתו מידם להשיבו אל אביו", וביאר רש"י, "למען הציל אתו. רוח הקודש מעידה על ראובן שלא אמר זאת אלא להציל אותו, שיבא הוא ויעלנו משם, אמר, אני בכור וגדול שבכולן, לא יתלה הסדרוון אלא בי", וכן מדברי רש"י ל"ח א', עה"פ, "ויהי בעת ההיא וירד יהודה מאת אחיו ויט עד איש עדלמי ושמו חירה", וביאר רש"י, "ויהי בעת ההיא. למה נסמכה פרשה זו לכאן והפסיק בפרשתו של יוסף, ללמד שהורידוהו אחיו מגדולתו כשראו בצרת אביהם, אמרו, אתה אמרת למכרו, אלו אמרת להשיבו, היינו שומעים לך". מבואר בדברי רש"י, שמי שיש לו השפעה על אחרים ואינו משתמש בכח זה לטובה, יש עליו טענה בכך.

שפות הזוכים לשבוע פרשת וישב:

כהן מ. – מודיעין עילית – בן יהודיע ובניהו עהש"ס, ד"כ.
מאנטל נ.ב. – בני ברק – דרוש וחידוש רע"א, ב"כ.
טביב א.ב. – מודיעין עילית – דרוש וחידוש רע"א, ב"כ.
בן יוסף י. – בני ברק – דרוש וחידוש רע"א, ב"כ.
וויזנברג ה. – מאנסי – דרוש וחידוש רע"א, ב"כ.
שמואלאין ר. – קרית ספר – ברכה משולשת, עמ"ס ברכות.
פולק ח.מ. – נתניה – ברכה משולשת, עמ"ס ברכות.

לתקופת נסיון, ניתן לקבל כל שבוע את העלון **בפקס** או **באימייל** (ללא תשלום). המעוניינים לקבלו, ישלחו את שמם וכתובתם בכתב ברור, בתוספת מס' טלפון לבירורים, לפקס המערכת או למייל:
yaepstein@aol.com

תשובות לשאלות המתפרסמות בעלון זה, יש לשלוח בכתב ברור וקריא, בצירוף שם וטלפון
עד ליום ג' בשעה 23.00 בלבד לפקס' 9741115 - 972-8 +(24 שעות)
או לפקס 1-732-3634947 או למייל yaepstein@aol.com עד יום ב' בערב בלבד.

הפרסים לשבוע זה: ספר **"שערי אהרן על חומש בראשית".**
עוד חמשה זוכים נוספים, כל אחד בספר **"הלכות צדקה".**
הפרס לשבוע זה על "סיפור ושאלה בצידו": **שלושה זוכים**, כל אחד בספר **"דרך ה' לרמח"ל".**
להערות, הארות ותגובות וכל עניני העלון, יש לפנות לפקס' הנ"ל.
לתרומות, הנצחות והפצה ניתן לפנות למערכת

© כל הזכויות שמורות ל"איחוד בחידוד" ולרבנים הכותבים – מודיעין עילית - ארץ ישראל

הסיפור לא נכתב הלכה למעשה, ואין להסיק מסקנות הלכתיות או הנהגתיות מסיפור הדברים.